

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE
Bachelorscriptie

**Het gebruik van voorzetsels met bewegingswerkwoorden
in het Nederlands en in het Duits**

**The usage of prepositions with verbs of movement in Dutch
and in German**

Student:

Martin Konvička

Vedoucí práce:

PhDr. Rudolf Uvíra, CSc.

PhDr. Eva Brázdová Toufarová

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškerou použitou literaturu, kterou jsem k práci použil, jsem uvedl v seznamu.

V Olomouci dne 18. srpna 2010:

Martin Konvička

Ik wil hiermee graag mijn dank aan PhDr. Rudolf Uvíra, CSc. en PhDr. Eva Brázdová-Toufarová betuigen voor begeleiding van mijn scriptie. Ik ben ook Doc. Dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt. dankbaar voor zijn waardevolle hulp bij het schrijven.

Inhoudsopgave

0 Inleiding	5
1 Definitie van de bewegingswerkwoorden	7
1.1 Definitie van beweging	7
1.2 Aard van de beweging	10
1.3 Fases van de beweging	14
1.4 Andere indelingen	16
2 Perfectivisatie van de bewegingswerkwoorden	19
3 Valentie, rectie, object, bijwoordelijke bepaling	22
3.1 Valentie	22
3.2 Rectie	26
3.2.1 Preposities en naamvallen	27
3.3 Object	28
3.4 Bijwoordelijke bepaling	31
3.5 Andere opmerkingen	32
4.1 Functie van voorzetsels	35
4.2 Voorzetsels en fases	38
4.2.1 De beginfase	38
4.2.2 De middenfase	39
4.2.3 De eindfase	41
4.3 Analyse van sommige voorzetsels	42
4.3.1 Op/auf	43
4.3.2 Over/über	45
4.3.3 Langs/längs	48
4.3.4 Door/durch	50
4.3.5 Met/mit	52
4.3.6 Om/um	55
4.3.7 Onder/unter	56
4.3.8 In/in	58
4.3.9 Naar/nach	59
4.3.10 Van/von	60
4.3.11 Uit/aus	61
4.4 Voorzetsels: samenvatting	62
5 Conclusie	64
6 Resumés	67
6.1 Resumé in het Nederlands	67
6.2 Resumé in het Engels	68
6.3 Resumé in het Tsjechisch	69
7 Informatiebronnen	70
7.1 Bibliografie	70
7.2 Internetadressen	72
8 Anotace	73

Inleiding

Deze bachelorscriptie wordt bedoeld als een poging om de problematiek van de bewegingswerkwoorden en hiermee verbonden preposities in het Nederlands en in het Duits nader te kunnen bekijken. Daartoe wordt een contrastieve analyse van beide talen uitgevoerd om te laten zien welke divergerende of in tegendeel convergerende elementen zich in deze twee relatief nauw verwante talen in de loop van de tijd hebben ontwikkeld.

Allereerst worden de bewegingswerkwoorden en het begrip beweging zelf beschreven met behulp van traditionele grammatica's zoals de ANS voor het Nederlands en Duden in het geval van het Duits. Globaal gesproken zijn *bewegingswerkwoorden* werkwoorden die een beweging beschrijven. Daaruit stamt de noodzaak om niet alleen een definitie te geven van de bewegingswerkwoorden maar tenminste ook een basisbeschrijving van het fenomeen *beweging* op te stellen. Dat zal gedeeltelijk op basis van de cognitieve grammatica gebeuren.

Ten tweede moeten enkele verschillen in de ontwikkeling van het Nederlands en het Duits worden beschreven die hebben geleid tot de situatie dat in het Nederlands naamvallen ontbreken en zijn vervangen door voorzetselverbindingen, terwijl het Duits een relatief sterk flecterend karakter heeft behouden. Bij de problematiek van de bewegingswerkwoorden hoort ook nog de problematiek van de perfectivisatie.

Een ander probleem dat hier apart zal worden behandeld, is de *verbale rectie* in beide onderzochte talen. In het Nederlands worden er geen naamvallen meer gebruikt om grammaticale relaties te beschrijven maar zijn deze door voorzetselverbindingen vervangen. Dat is niet het geval bij het Duits waar het casussysteem nog grotendeels is behouden. Zo is een interessante situatie ontstaan, waarop deze scriptie ook kort zal ingaan: in het Duits kunnen bewegingswerkwoorden zowel met preposities als met naamvallen worden verbonden, terwijl in het Nederlands de preposities de functie van het casussysteem hebben overgenomen.

Een van de kernthema's in deze scriptie zullen de preposities zijn waarbij uitsluitend wordt gekeken naar preposities die bij bewegingswerkwoorden kunnen worden gebruikt. Er wordt dus een aantal preposities behandeld die in verschillende situaties kunnen voorkomen en ook verschillende functies in het taalgebruik

hebben. Er worden de redenen gezocht waarom in een gegeven geval juist het ene en niet een ander voorzetsel mag worden gebruikt.

Ten slotte wil deze scriptie een poging doen om de verschillen en overeenkomsten tussen beide talen te verklaren. In de conclusie zal ook het onderlinge verband van bewegingswerkwoorden en preposities worden bekeken.

Voor illustratie van de onderzochte problemen zal gebruik worden gemaakt van voorbeeldzinnen. Deze zinnen worden zo gekozen om de gegeven situatie goed te kunnen verklaren. Hierbij worden de volgende tekens gebruikt:

- een sterretje (*) geeft varianten aan die als taalkundig onmogelijk worden beschouwd;
- een vraagteken (?) geeft een variant aan die sterk gemarkeerd is of uitsluitend beperkt gangbaar is.

Ten slotte is het noodzakelijk nog te beklemtonen dat deze scriptie niet bedoeld is om een uitgebreide analyse van de genoemde problematiek van beweging en bewegingswerkwoorden in combinatie met preposities te geven. Het doel van deze bachelorscriptie is niet meer dan het geven van een inleiding in deze problematiek. Hopelijk zal de lezer na het doorlezen van de volgende pagina's een betere oriëntatie hebben.

1 Definitie van de bewegingswerkwoorden

In dit hoofdstuk wordt als kernthema de beschrijving van de categorie van bewegingswerkwoorden (of voortbewegingswerkwoorden) behandeld. De vraag is dus wat bewegingswerkwoorden zijn, hoe ze te karakteriseren zijn en hoe ze van andere werkwoordsoorten kunnen worden onderscheiden.

De bewegingswerkwoorden zijn werkwoorden die een beweging aanduiden. De *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS 1997:77) geeft onder andere de volgende werkwoorden als werkwoorden van beweging aan: *dalen, dansen, glijden, hinkelen, huppelen, klimmen, kruipen, lopen, reizen, rennen, rijden, rollen, schrijden, springen, stappen, stijgen, stromen, strompelen, varen, vliegen, wandelen en zeilen*. In Duden (2005:472) worden de bewegingswerkwoorden alleen genoemd in verband met de perfectivisatie. Als voorbeelden van Duitse werkwoorden van beweging worden de volgende gegeven: *fahren, gehen, fliegen, folgen, laufen, reisen* en *springen*. In verschillende descriptieve grammatica's (ANS, Duden, Den Hertog, etc.) wordt de problematiek van bewegingswerkwoorden uitsluitend besproken in het geval van perfectivisatie en wel in verband met de keuze van het juiste hulpwerkwoord *hebben/haben* of *zijn/sein* (zie 2).

In de Duitse literatuur wordt de term *Fortbewegungsverb* gebruikt als nadere beschrijving van een werkwoord dat het bewegen van een object in zijn geheel beschrijft. Als overkoepelend begrip wordt ook *Bewegungsverb* gebruikt.

De definitie uit ANS en Duden (dat een bewegingswerkwoord zulk een werkwoord is dat voor het beschrijven van beweging gebruikt wordt) is dus niet voldoende en werpt de vraag op hoe we de *beweging* zelf kunnen definiëren. Volgens Tschander (2003:26) wordt als een werkwoord van beweging (of bewegingswerkwoord) zulk een werkwoord beschreven dat *een graduele verandering van plaats van een object* beschrijft. Het begrip “object” wordt in deze context niet als linguïstische term begrepen maar als een voorwerp in de buitentalige werkelijkheid.

1.1 Definitie van beweging

In Van Dale (2005:402) wordt als eerste synoniem voor *beweging* het woord *verplaatsen* gebruikt en als een antoniem het woord *rust*. In deze scriptie wordt

voor het definiëren van beweging gebruik gemaakt van de cognitieve grammatica. Volgens Tschander is beweging een graduele verandering van plaats van een object. In Miller en Johnson-Laird (1976:528) wordt de volgende definitie van beweging gebruikt:

We define verbs of motion as verbs that describe how an object changes from a place p at time t to another place p' at a later time t+i.

Maar in Tschander (2003) en in Habel (1999) wordt nog een tweede mogelijkheid besproken. Er zijn ook bewegingswerkwoorden te vinden zoals *draaien/drehen* die géén verplaatsing van een object aanduiden en toch tot de groep bewegingswerkwoorden behoren. Deze subcategorie kan een beweging op dezelfde plaats beschrijven maar ook beweging van een gedeelte van een object. Deze types van beweging zullen in deze bachelorscriptie niet de hoofdrol spelen. We zullen ons concentreren op werkwoorden die een echte verplaatsing aangeven. De beweging waarbij plaatsverandering plaatsvindt, wordt in Tschander (2003:26) *externe beweging* genoemd. Een beweging waarbij het object zich niet in zijn geheel verplaatst, zodat er geen sprake is van plaatsverandering van het object, maar alleen delen van het object de beweging uitvoeren, wordt als *interne beweging* gekarakteriseerd.

Als de beweging als *plaatsverandering* is gedefinieerd, ontstaan er automatisch enkele begrippen waarmee moet worden gewerkt. Het gaat hierbij ten eerste om het beginpunt, uitgangspunt, de oorspronkelijke locatie van het zich bewegende object, hier als A aangeduid. Ten tweede is er sprake van het eindpunt van de beweging, het punt waar naartoe de beweging gericht wordt, hier B genoemd. Ten slotte is de manier waarop zich het object van het punt A naar het punt B beweegt van belang. Hiermee wordt bedoeld hoe het object de afstand tussen beide punten overtreft, d.w.z. direct of via een ander punt X enzovoorts.

De weg van A naar B hoeft niet als één gebeurtenis begrepen worden. Zwarts (1997:65) en ook Tschander (2003:26) geven aan dat de weg van A naar B uit een aantal posities van het object bestaat. Bij Tschander zijn deze posities als punten opgevat in tegenstelling tot Zwarts die deze elementen als vectoren opvat. Vectoren duiden bij Zwarts in zijn *vector-space semantische aanpak* een steeds kleiner afstand tussen het object en het doelpunt van de beweging aan. De laatste positie van het object komt met het punt B overeen. Ondanks het feit dat beide

auteurs een verschillende aanpak hebben gekozen, zijn ze het eens over de noodzaak van de indeling van de beweging in kleinere elementen. Door samenstelling van deze elementen (of vectoren of pure punten) wordt de route van het object van A naar B zichtbaar. Tschander (2003:26) maakt hier gebruik van een voorbeeld van een trein die langs een aantal stations moet rijden. Deze route van het object (hier de trein) wordt in Tschander door middel van het wiskundige begrip “*trajectorie*” en bij Zwarts met “*path*” aangeduid.

Volgens Zwarts (1997:66) is een dergelijke indeling noodzakelijk, omdat er gevallen bestaan, waarbij niet-lineaire routes niet met slechts één vector kunnen worden beschreven. Zo kan bijvoorbeeld in het geval van een circulaire route de “*trajectorie*” alleen als een sequentie van meerdere vectoren worden behandeld.

Om te laten zien wat alles met behulp van de bewegingswerkwoorden uit te drukken is, geeft Talmy (1985) vijf kenmerken die een bewegingsgebeurtenis kunnen karakteriseren. Deze kenmerken gebruikt ook Tschander in haar paper. Volgens Talmy is voor het beschrijven van een beweging noodzakelijk dat er een object is (*figure*) dat zich in relatie tot een ander object (*ground*) beweegt. Een ander aspect dat door middel van de taal kan worden uitgedrukt, is de beweging zelf (*motion*) en de trajectorie (*path*). Het laatste, vijfde kenmerk is de wijze (*manner*) waarop de beweging wordt uitgevoerd.

[De man]_{FIGURE} [gaat]_{MOTION} [snel]_{MANNER} [naar de bioscoop]_{GROUND, PATH} /
 [Der Mann]_{FIGURE} [geht]_{MOTION} [schnell]_{MANNER} [ins Kino]_{GROUND, PATH}

Met dit voorbeeld wordt getoond hoe deze vijf semantische basisaspecten van beweging in een eenvoudige zin worden gebruikt. Als *figure* functioneert hier “*de man/der Mann*” dus het object dat zich beweegt. De rol van *ground* wordt hier gerepresenteerd door “*de bioscoop/das Kino*” dus het object beweegt zich in relatie tot dit object. Hij beweegt zich in de richting van dit object vanuit een oorspronkelijk standpunt dat in de zin wordt niet uitgedrukt. *Motion* is het bewegingswerkwoord “*gaan/gehen*”. De manier waarop deze beweging gebeurt, “*snel/ schnell*” dus, staat voor het aspect van *manner*. De trajectorie van die gegeven beweging wordt in deze zin niet expliciet uitgedrukt, maar het is niet uitgesloten om zo’n gegeven toe te voegen. Hier wordt de trajectorie of *path* impliciet uitgedrukt met behulp van het eindpunt van de beweging “*de bioscoop/das Kino*” en het niet direct aanwezige beginpunt.

Het is vaak zo dat niet alle voornoemde aspecten expliciet worden uitgedrukt. Minimaal moet er *figure* en *motion* worden uitgedrukt:

[De man]_{FIGURE} [gaat]_{MOTION} /
[Der Mann]_{FIGURE} [geht]_{MOTION}.

Hier worden alleen *figure* en *motion* uitgedrukt en andere aspecten moeten impliciet worden toegevoegd. *Ground* en *path* zijn eigenlijk vanzelfsprekend, want de beweging moet altijd ergens beginnen en ook ergens eindigen en daardoor ontstaat een trajectorie. *Manner* hoeft niet nadrukkelijk uitgedrukt te worden, omdat de werkwoorden zelf vaak aanduiden wat voor soort beweging wordt bedoeld. In deze zin, wordt bij “gaan/gehen” zonder een bepaling hoogstwaarschijnlijk een neutrale, niet te snelle en niet te langzame beweging bedoeld, een typische situatie dus. Een bijzonder geval zijn de *imperatieve zinnen*. In zulke zinnen is meestal alleen de *motion*, de handeling uitgedrukt.

[Ga]!_{MOTION} /
[Gehe]!_{MOTION}

Hier wordt ook *figure*, het object dat een beweging zal uitvoeren, niet expliciet uitgedrukt, maar uit de context kan gemakkelijk worden vastgesteld wie of wat erdoor wordt bedoeld.

1.2 Aard van de beweging

In de vorige paragraaf was er sprake van het karakter van bewegingswerkwoorden over het algemeen. We willen het begrip “*beweging*” evenmin buiten beschouwing laten, omdat het centraal staat als er sprake is van de bewegingswerkwoorden. In deze scriptie is een klassificatie van de bewegingswerkwoorden van belang want sommige werkwoorden zijn niet in staat om alle fasen van de beweging (zie hierna) uit te drukken. Een ander belangrijk kenmerk is de manier van bewegen, d.w.z. of er een verschil is als er over *vliegen*, *varen* of *gaan* wordt gesproken. Deze laatste voorbeelden duiden de drie hoofdtypes van bewegingswerkwoorden die in deze scriptie worden behandeld, d.w.z. beweging in de lucht, op het water en op de grond.

De bewegingswerkwoorden worden in deze scriptie in drie hoofdstadia beschreven: **het begin van de beweging** (*beginfase*), **het verlopen van de handeling**

(*middenfase*) en **het einde van de beweging** (*eindfase*). De vraag wordt gesteld of het met een bepaald werkwoord mogelijk is elke van die drie fases uit te drukken of dat het alleen voor één beperkt stadium van de beweging geschikt is.

Voorts is het de vraag of sommige unieke eigenschappen uitsluitend met sommige types van beweging verbonden zijn. Met de “types” wordt hier bedoeld of de beweging op aarde, water of in de lucht gebeurt (zie boven). Dit betreft bijvoorbeeld de werkwoorden *rijden/reiten*, *fahren*, *zwemmen/schwimmen* en *vliegen* *fliegen*.

Bij de definitie van de bewegingswerkwoorden werd gezegd dat onder een bewegingswerkwoord een werkwoord wordt verstaan dat een graduele verandering van plaats beschrijft. Hier is het woord “*gradueel*” van belang. De handeling gebeurt in de tijd en de tijd speelt dus een wezenlijke rol bij de handeling. Het werkwoord kan dus door middel van een bijwoordelijke bepaling van tijd nader gespecificeerd worden in tegenstelling tot andere werkwoordsoorten.

Hij ging langzaam het huis uit. / Er ging langsam aus dem Haus. /

*Hij ziet haar langzaam. / *Er sieht sie langsam.

Dit voorbeeld maakt het duidelijk dat de rol van de tijd niet altijd belangrijk is. Als voorbeeld dient hier het werkwoord *zien/sehen* dat tot de groep van waarnemingswerkwoorden behoort waar zo’n specificatie door een bijwoordelijke bepaling van tijd uitgesloten is.

Nauw verbonden met het aspect van tijd bij de bewegingswerkwoorden is de *snelheid*. Bij zulke werkwoorden is dus de vraag relevant en mogelijk hoe snel de beweging plaatsvindt. Sommige werkwoorden zijn onafscheidbaar verbonden met een gespecificeerde soort beweging. Dit gebeurt zonder een bijwoordelijke bepaling te moeten toevoegen. Snelheid is dikwijls een kenmerk dat geïmpliceerd kan worden, ook de richting is vaak inherent. Anderzijds zijn er ook werkwoorden die niet zo’n verbondenheid hebben en dus als neutraal kunnen worden beschouwd. In (a) wordt een voorbeeld van een relatief neutraal werkwoord gegeven. In (b) wordt bewezen dat sommige werkwoorden niet met sommige bijwoordelijke bepalingen gecombineerd mogen worden.

a) zonder een inherente eigenschap

bewegen/ bewegen

snel (langzaam) bewegen/ schnell (langsam) bewegen

- b) met een inherente eigenschap
 - i) richting
 - stijgen/steigen
 - *?stijgen naar beneden/*?steigen nach unter
 - ii) snelheid
 - rennen/rennen
 - *?na het eten rustig rennen/*?nach dem Essen ruhig rennen

Tot nu toe spraken we over beweging in verband met het gezegde en de bewegingseigenschappen die daarmee verbonden zijn. Dat betekent dat er een relatie is tussen het werkwoord en de beweging. Een vergelijkbaar verband bestaat ook tussen het zelfstandig naamwoord, het subject, en de beweging. Dergelijke observaties doet ook Levelt (1976:137). Om semantische redenen kunnen soms alleen werkwoorden van een gegeven type worden gecombineerd met bepaalde zelfstandig naamwoorden. Bij zulke subjecten is een specifiek type beweging geïmpliceerd en dus een werkwoord dat een ander type uitdrukt uitgesloten. Als zij toch met elkaar worden gecombineerd is deze combinatie sterk gemarkeerd en mag alleen in speciale situaties worden gebruikt. Deze connotaties kunnen van verschillende aard zijn – zij kunnen het type van beweging aanduiden, d.w.z. het terrein waarop de beweging gebeurt (a) maar ze kunnen evenzo goed met de eigenschappen van de beweging inherent verbonden zijn, bijvoorbeeld met de snelheid (b).

- a) de trein rijdt het station uit/der Zug fährt aus dem Bahnhof
- *?de trein vliegt het station uit/*?der Zug fliegt aus dem Bahnhof
- b) de huisjesslak kruipt goed/die Schnecke kriecht gut
- *?de huisjesslak vliegt goed/*?die Schnecke fliegt gut

In de vorige paragraaf werd de term *trajectorie* aangestipt. Het is een belangrijk feit dat beweging verschillende richtingen kan uitdrukken, d.w.z. dat er werkwoorden zijn die naar een speciale richting verwijzen. De richting wordt met de bovengenoemde trajectorie geassocieerd. Natuurlijk zijn niet alle bestaande werkwoorden automatisch met een richting verbonden en er is een aantal die qua richting neutraal optreden. Omdat mensen in een driedimensionale ruimte leven, beschikt ook hun taal over een vermogen om deze werkelijkheid uit te kunnen drukken. Een werkwoord kan een beweging *naar voren* (a), *achteren* (b), *links* (c) en *rechts* (d) uitdrukken en mogelijk zijn ook werkwoorden die *naar boven* (e) of

naar beneden (f) verwijzen. De richting kan al inherent in de semantiek van het werkwoord zitten (i) maar kan ook door middel van prefixen (ii) worden uitgedrukt. En andere mogelijkheid is een bijwoordelijke bepaling van richting die de richting (iii) van de beweging specificeren kan.

Deze eenvoudige richtingen kunnen met elkaar worden gecombineerd om een complexe beweging te beschrijven. Een voorbeeld hiervan is de beweging van het de trap oplopen – men gaat eerst omhoog en daarna gaat men horizontaal door, d.w.z. eerst wordt de voorbeeldzin (e) gebruikt en daarna de voorbeeldzin (a).

- a) naar voren: voorwaarts rijden / vorwärtsfahren
- b) naar achter: achteruit rijden / zurückfahren
- c) naar links: naar links afslaan / nach links abbiegen
- d) naar rechts: naar rechts afslaan / nach rechts abbiegen
- e) naar boven: stijgen / steigen
- f) naar beneden: vallen / fallen
- g) achteruit rijden / zurückfahren
- h) naar rechts rijden / nach rechts fahren

Tot nu toe stond de beweging op zich, dus de beweging zelf in deze beschrijving centraal, maar bewegingswerkwoorden kunnen vaak ook als een basis voor andere activiteiten worden gebruikt. Het object dat zich beweegt concentreert zich op iets anders dan het bewegen en de andere activiteit kan voorrang krijgen of van dezelfde waarde als de beweging zijn. Deze situaties kunnen op verschillende manieren worden uitgedrukt. Ten eerste kan dat door een pure nevenschikking van twee werkwoorden (a) mogelijk zijn. Ten tweede door morfologische middelen zoals tegenwoordig deelwoord (*participium praesentis*) (b).

- a) Hij loopt en fotografeert. / Er geht und fotografiert
- b) Lopend fotografeert hij. / Laufend fotografiert er.

Specifiek voor het Nederlands is de mogelijkheid om via een beknopte bijzin neven te schikken (c) die in het Duits uitgesloten is:

- c) Hij loopt te fotograferen. / *Er geht zu fotografieren

Een van de vragen bij een situatie waarbij twee handelingen tegelijkertijd doorgaan, is hoe de ene handeling, in dit geval een beweging, kan worden gerealiseerd, d.w.z. hoe snel of hoe langzaam het gebeurt. De bovengenoemde situaties gaan uit van een gemiddelde bewegingssnelheid, dus de beweging is in

Hij loopt en fotografeert. Hij rent en fotografeert. Hij wandelt en fotografeert. /
Er geht und fotografiert. Er rennt und fotografiert. Er bummelt und fotografiert.

1.3 Fases van de beweging

A C D B

X-----X-----X-----X

14

welke manier het object van stilstand tot beweging wordt gebracht. Bij werkwoorden die op één fase gefocust zijn, wordt vanzelfsprekend de implicatie tenminste van één andere fase verwacht, d.w.z. dat hoewel deze geïmpliceerde fase niet direct wordt uitgedrukt, is deze wel noodzakelijk voor de gefocusseerde fase. De beginfase duidt ook aan, welke soort beweging wordt bedoeld. De drie basistypes ervan zijn de volgende: beweging op aarde, beweging in het water en beweging in de lucht. De bepaling ervan is doorslaggevend voor de andere fases omdat er altijd homogeniteit moet behouden worden wat dit betreft, d.w.z. dat als iets in het kader van één beweging bijvoorbeeld begint te “*zwemmen*”, is het niet mogelijk om te “*landen*” op het eind. Dat verzekert dat er een logische samenhang in de bewegingsuitdrukking bestaat.

Tussen de punten C en D is de zogenaamde middenfase of de tweede fase waar het eigenlijke verloop van de handeling, van de beweging gebeurt. De focus ligt hier op de aard van de beweging zelf, d.w.z. dat hier buiten beschouwing staat hoe het object zijn beweging begonnen heeft en hoe dit bewegen in de toekomst wordt beëindigd. De beginfase van de beweging wordt hier automatisch geïmpliceerd omdat de beweging op een bepaald moment enigerwijze moest beginnen. Daarentegen is er een situatie wel voorstelbaar waarbij een beweging oneindig lang kan duren, bijvoorbeeld bij een hypothetisch perpetuum mobile of iets dergelijks. Deze middenfase is cruciaal voor de bepaling wat voor beweging er doorgaat, waarbij wordt bedoeld of het om een beweging op aarde, in het water of in de lucht gaat. Beslist wordt deze bepaling al in de beginfase uitgedrukt maar, zoals al eerder in dit hoofdstuk te zien was, is het niet noodzakelijk het begin aan te tonen. Verder duurt de middenfase meestal ook het langst, want ze beschrijft het eigenlijke verloop van de beweging. Als door een werkwoord dat op deze fase gefocust is, beweging zoals “*zwemmen*” wordt uitgedrukt, is het een logische verwachting dat ook in de vorige en de volgende fase dezelfde soort beweging uitgedrukt wordt.

Op de bovengenoemde illustratie is tussen de punten D en B de derde fase of ook de eindfase te bemerken. Deze fase drukt het beëindigen van een beweging uit en de blik is daarom op het tot stilstand brengen gericht. Impliciet staan hier de twee vorige fases uitgedrukt, de beginfase en de middenfase. Zoals bij de eerste fase en middenfase moet ook hier de samenhang tussen de aard van beweging in elke fase behouden worden.

Hier kan de vraag worden gesteld, welke fases geïmpliceerd zijn bij een gegeven expliciet uitgedrukte fase. Welke fases zijn dus impliciet bij de expliciete eerste, tweede of derde fase. Zulke situaties en werkwoorden zijn best voorstelbaar, hoewel ze in werkelijkheid geen belangrijke rol spelen.

Een beweging kan in principe eindeloos zijn – een *perpetuum mobile* of het heelal kunnen als een voorbeeld dienen. In dit geval is er een beperking dat de eerste en tweede fase wordt niet gevolgd door de derde fase en dus beëindigd wordt.

Anderzijds worden sommige bewegingen heel snel doorgevoerd en wordt de middenfase bijna niet gerealiseerd of tenminste niet door de spreker waargenomen. De beweging bestaat eigenlijk alleen uit het begin en het einde. Zo'n beweging drukken werkwoorden als *schieten/schießen*, *exploderen/explodieren*, etc. uit. In dit geval zijn er geen punten C en D en alleen A en B.

Er moet nog worden gezegd dat de bovengenoemde afscheiding puur theoretisch is omdat in de werkelijkheid de beweging niet uit drie fases bestaat, maar een eenheid vormt die zo te zeggen als een rivier van het begin tot het einde vloeit. De afscheiding van de drie fases wordt alleen gebruikt om de beweging nader te kunnen bestuderen. Het enige geval waarbij er ook in werkelijkheid sprake kan zijn van deze afscheiding, is bij de soort beweging die typisch is bijvoorbeeld voor kikkers, het springen. Ze bewegen zich door een reeks van korte afgesloten bewegingen die samen één geheel vormen.

1.4 Andere indelingen

Tot zo ver was er sprake van de beweging die het object zelf doet, d.w.z. het object beweegt zich en die beweging stamt uit het object (a). Een ander geval is ook mogelijk waarbij zich het object beweegt maar deze beweging wordt door een ander object veroorzaakt (b). In dit geval wordt het tweede object buiten beschouwing gelaten en onder de loep wordt het eerste gebracht.

a) De auto rijdt. / Das Auto fährt.

b) De auto wordt weggesleept. / Das Auto wird abgeschleppt.

Verder wordt in sommige gevallen van het type (b) de focus nogmaals verplaatst en is er sprake van een object dat weliswaar beweegt, maar de beweging niet

zelf uitvoert. De redenen waarom een object zich niet kan bewegen, kunnen verschillend zijn: het object is hetzij niet in staat om zich te bewegen ofwel het kan zich tijdelijk niet bewegen, zoals hierboven in voorbeeld (b). Een voorbeeld van het eerste geval zijn levenloze voorwerpen zonder het vermogen van zichzelf te kunnen verplaatsen.

- a) Een stroom lampions ging door de straten. /
Lampions strömten durch die Straßen.
- b) Een zaklantaarn bewoog zich in de duisternis. /
Eine Taschenlampe bewegte sich in der Dunkelheit.

Hier is duidelijk dat een zaklantaarn of de lampions zich niet uit zichzelf kunnen bewegen, d.w.z. de oorzaak wordt hier impliciet uitgedrukt en het object is gepersonifieerd.

Deze manier van het bewegen is niet uitsluitend voor niet levende objecten gereserveerd en wordt ook vaak gebruikt in verband met levende objecten zoals mensen. Een goed voorbeeld biedt de situatie in een rijdende trein aan. De trein beweegt zich en het is dus mogelijk zijn beweging nader te karakteriseren en te beschrijven. De passagiers aan de andere kant kunnen alleen tot een zekere mate gekarakteriseerd worden wat hun beweging aangaat hoewel ze zich ook van A tot B verplaatsen.

- a) Een trein vol passagiers reed snel door het station. /
Ein Zug voll von Passagieren fuhr schnell durch die Station.
- b) De passagiers reden snel door het station. /
Passagieren fuhren schnell durch die Station.
- c) Michael Schumacher is van de eerste positie snel gestart. /
Michael Schumacher ist von der ersten Position schnell gestartet.

Aan de voorbeelden (a) t/m (c) is te zien welke problemen er kunnen ontstaan als een object zich beweegt en er in dit object nog andere objecten zitten. Uit (a) blijkt dat het zich bewegende object (hier een trein) vrij uitgebreid mag worden (hier met een bijwoordelijke bepaling). Aan het voorbeeld (b) is te zien dat bij dezelfde situatie (*een trein met passagiers*) als het subject “*een trein*” vervangen wordt door “*passagiers*”, dus de objecten die in het zich bewegende object zitten, er een situatie ontstaat waarbij levende objecten zich in een situatie van een niet levend object bevinden. Aan de hand van het laatste voorbeeld (c) wordt getoond hoe

een levend object (hier *Michael Schumacher*) helemaal geïdentificeerd wordt met een niet levend object dat op enige manier met het levende object verbonden is. Er wordt geen verschil gemaakt tussen die twee objecten en het is dus mogelijk om ook aan het levende object eigenschappen van het niet levende toe te voegen.

Een andere mogelijke indeling van beweging is de bepaling van de focus van het bewegingsproces. Hiermee worden twee types bedoeld. Ten eerste (a) het type van beweging gericht op het subject van een zin, d.w.z. de gewone spreek-situatie. Ten tweede (b) het type van beweging gericht op het object, d.w.z. het subject is de agens wat het bewegen aangaat maar het object staat in de focus van de handeling.

- a) De auto rijdt. / Das Auto fährt.
- b) De verpleegster brengt de patiënt naar zijn kamer. /
Die Pflegeschwester führt den Patienten in sein Zimmer.

Bij de tweede variant staat het subject op de achtergrond en wordt het object beklemtoond. Hoewel het subject de primaire rol bij de beweging speelt, het object is ook meebetrokken. Deze participatie kan nog in twee categorieën ingedeeld worden. De eerste categorie (a) beschrijft de directe verbinding van het subject en het object bij het bewegingsproces en de tweede categorie (b) is voor de indirecte samenhang van die twee bedacht. Voor de eerste categorie zijn werkwoorden zoals *brengen/bringen*, *werpen/werfen*, *schuiven/schieben*, *leiden/führen* en *begeleiden/begleiten* kenmerkend. Voor de indirecte samenhang zijn werkwoordelijke constructies met *laten/lassen* en een werkwoord typisch.

- a) De dame brengt het kind weg. / Die Dame führt das Kind weg.
- b) Hij laat een brief per post versturen. /
Er lässt einen Brief per Post schicken.

2 Perfectivisatie van de bewegingswerkwoorden

In dit hoofdstuk worden enkele grammaticale bijzonderheden in het gedrag van de bewegingswerkwoorden besproken, namelijk de perfectivisatie. Met de problematiek van de perfectivisatie wordt de keuze van het hulpwerkwoord *hebben/haben* of *zijn/sein* bedoeld.

Allereerst moet worden gezegd dat de groep van bewegingswerkwoorden in staat is om de voltooid tegenwoordige tijd of het perfectum te vormen. Dat geldt zowel voor het Nederlands als voor het Duits. Op dezelfde manier geldt ook het feit dat bij het vormen van het perfectum (dus bij de perfectivisatie) in beide talen de keuze tussen de hulpwerkwoorden *hebben/haben* en *zijn/sein* moet worden gemaakt. Deze problematiek wordt in het artikel van Van der Heijden (2001) wel in het algemeen vanuit drie standpunten (traditioneel-descriptief, syntactisch-formeel en cognitief-semantisch) besproken, maar niet alleen in verband met de bewegingswerkwoorden. In haar artikel worden enkele verschillen bij het kiezen van het hulpwerkwoord in het Nederlands en het Duits besproken omdat zelfs dezelfde werkwoorden in deze twee talen niet hetzelfde hulpwerkwoord hoeven te hebben. Volgens Van der Heijden (2001:109) speelt de belangrijkste rol het feit of een werkwoord *transitief*, overgankelijk, is of *intransitief*, onovergankelijk. In deze scriptie, respectievelijk in dit hoofdstuk, wordt dit probleem alleen in verband met de werkwoorden van beweging geanalyseerd en dus kunnen enkele opmerkingen van Van der Heijden buiten beschouwing worden gelaten.

De meerderheid van de bewegingswerkwoorden zijn *intransitieve* werkwoorden (Tschander 2003: 28) en volgens Duden (2005: 470) wordt bij deze groep werkwoorden voorrang verleend aan het hulpwerkwoord *zijn/sein*. Daartegenover staan de transitieve werkwoorden die het perfectum met behulp van *hebben/haben* vormen (Duden 2005: 471). Zowel in ANS als in Duden (2005: 471) staan een aantal regels en tendenties beschreven die nog in samenwerking met de boven genoemde hoofdregel fungeren. In ANS (e-ANS) wordt bij het werkwoord *gaan* het verschil tussen *zijn* en *hebben* als verplaatsen (a) en niet-verplaatsen (b).¹

- a) Hij is weggegaan. / Er ist weggegangen.

¹ Elektronische ANS, §2.3.2.8.iv.d.1 (download 21 juli 2010).

- b) ?Onze telefoon heeft gisteren de hele avond niet gegaan./
Unser Telefon hat gestern den ganzen Abend nicht funktioniert.

Eén voorbeeld van zulke regels is het karakter van het subject. Volgens Tschander (2003:28) wordt *hebben/haben* ook in die gevallen gebruikt dat het subject als agens wordt geïnterpreteerd. Als het subject als *patiens* wordt beschouwd, wordt bij de perfectivisatie *zijn/sein* gebruikt. Dat maken volgende voorbeelden duidelijk:

- a) Hij is naar Parijs gevlogen. / Er ist nach Paris geflogen.
b) Hij heeft naar Parijs gevlogen. / Er hat nach Paris geflogen.

In de zin (a) wordt het hulpwerkwoord *zijn/sein* gebruikt en het is dus duidelijk volgens Tschander dat het subject (*hij/er*) ook het agens is waarbij in de tweede zin (b) wordt van het andere mogelijke hulpwerkwoord gebruik gemaakt en het subject is dus niet het agens maar het patiens. Dat betekent dat het subject niet zelf vliegt in dit geval. In de eerste zin kan het subject de piloot van het vliegtuig zijn en in de tweede alleen een passagier. In dit geval is de richting in tegenstelling tot andere situaties niet van belang zoals het aan de volgende voorbeelden is te zien (overgenomen uit van der Heijden 2001:107).

- a) Hij is gevlogen. / Er ist geflogen.
b) Hij heeft gevlogen. / Er hat geflogen

Van belang bij de keuze van het tussen *hebben/haben* en *zijn/sein* is of er een bepaling van richting bij het bewegingswerkwoord staat. Als die aanwezig is, wordt het perfectum in de regel met behulp van *zijn/sein* gevormd (a). Als er geen richtingsbepaling aanwezig is, wordt meestal *hebben/haben* gebruikt (b).

- a) Jan is naar de bioscoop gegaan. / Jan ist ins Kino gegangen.
b) Jan heeft gelopen. / Jan hat gelaufen.

Daaruit kan de conclusie getrokken worden dat als de richting aangeduid wordt, het verplaatsen, de beweging dus, centraal staat en *zijn/sein* wordt gekozen. In het geval van de tweede zin (b) is duidelijk dat hier niet het verplaatsen van A naar B (hier van X naar de bioscoop) belangrijk is, maar de activiteit zelf is van belang. Het bewegingswerkwoord in (b) kan probleemloos door werkwoorden als *werken/arbeiten*, *zien/sehen*, *koken/kochen*, enz. worden vervangen en het hulpwerkwoord mag zonder veranderingen blijven staan.

In Tschander (2003:28) wordt het feit dat als er een verplaatsing plaatsvindt, het hulpwerkwoord *zijn/sein* wordt gebruikt, door het ontbreken van de *PATH*-component (zie 1.1) verklaard.

Samenvattend kan geconstateerd worden dat er bijna geen vaste regels voor het bepalen van het juiste hulpwerkwoord in het perfectum bij een bewegingswerkwoord (geldt natuurlijk ook voor andere groepen werkwoorden). Het ziet zo eruit dat er twee hoofdcriteria voor de keuze zijn. Ten eerste is de (in)transitiviteit van het werkwoord van belang waarbij een transitief werkwoord in de regel *hebben/haben* als hulpwerkwoord heeft en intransitieve werkwoorden krijgen meestal *zijn/sein*. Ten tweede speelt een belangrijke rol het feit of de beweging als een verplaatsing en verandering dus wordt begrepen of als een activiteit zonder verandering. Dan wordt het perfectum van de eerste groep werkwoorden met *zijn/sein* gevormd en de tweede groep met *hebben/haben*.

3 Valentie, rectie, object, bijwoordelijke bepaling

Alle werkwoorden, inclusief natuurlijk de bewegingswerkwoorden, kunnen met een of meer elementen worden uitgebreid. Dit element of deze elementen kunnen *verplicht* of *facultatief* zijn. Het feit dat er aan een werkwoord een additioneel element toegevoegd kan worden en het aantal van zulke elementen hangt samen met het begrip van de *werkwoordelijke valentie*. Met valentie is de notie van *werkwoordelijke rectie* verbonden. Deze begrippen worden nader bekeken in volgende paragrafen van dit hoofdstuk.

Zoals de titel aanduidt, is er in dit hoofdstuk sprake van vier hoofdbegrippen. Twee ervan werden al besproken en de andere twee, object en bijwoordelijke bepaling worden nu beknopt voorgesteld. Onder de term *object* is enerzijds de notie van een verplicht nomen dat aan een predicaat toegevoegd moet worden verborgen. Aan de andere kant staat het begrip *bijwoordelijke bepaling* dat een mogelijke en onverplichte toevoeging aan een predicaat, meestal het werkwoord in een zin, beschrijft.

3.1 Valentie

Met de term “*valentie*” wordt een eigenschap van een woord om andere elementen (woorden, frases, zinconstituenten, etc.) verplicht aan zich toe te voegen beschreven. In Duden (2005: 786-787) wordt dit zo beschreven dat een woord een toevoegsel (*Ergänzung*) vergt. In deze scriptie wordt alleen de valentie bij werkwoorden (werkwoordelijke valentie) behandeld hoewel het natuurlijk ook bij andere woordsoorten mogelijk is (zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, voorzetsels). Een Nederlands begrip ervoor is de *plaatsigheid*.

Volgens Duden (2005: 396) werd deze term door Luciene Tesnière, een Franse taalkundige, in 1959 ingevoerd. Oorspronkelijk stamt dit begrip uit de scheikunde en beschreef het aantal waterstofatomen die met één atoom verbonden kunnen zijn.

Het element dat door het gegeven valentie hebbende woord (een bewegingswerkwoord in dit geval) verplicht wordt verlangd, wordt in het Duits een *Ergänzung*, d.w.z. complement genoemd (Duden 2005: 787-788). Aan een woord

kan natuurlijk ook in andere gevallen dan bij een valentiehebbend woord een element worden toegevoegd. Zulke elementen worden als *Angaben*, “*freie Angaben*”, *adjuncten* of *supplementen* genoemd (Duden: 787-788). Er zijn twee groepen elementen die kunnen worden toegevoegd: de elementen die in het plaatsplan van het werkwoord ingehouden zijn en vrije elementen die geen plaats in het plaatsplan van het werkwoord hebben. De elementen kunnen obligatoir of facultatief zijn. De vrije elementen hoeven helemaal niet aan het werkwoord te worden toegevoegd, maar ze kunnen het willekeurig uitbreiden.

Het valentie hebbende woord “regeert” dan de ervan afhankelijke elementen (of frases) die dan in een gegeven casus moeten optreden. Deze notie wordt als *rectie* aangeduid en wordt in de volgende paragraaf beschreven. Het feit dat de casussen van sommige woorden door andere woorden worden veranderd speelt een grotere rol in het Duits vanwege een relatief uitgebreid casussysteem en het meer declinerende karakter van deze taal. In het Nederlands werd casusrectie verregaand door voorzetselrectie vervangen.

Een woord (hier een werkwoord) kan een, twee of maximaal drie elementen verlangen. Zulk werkwoord wordt dan één-, twee- of drieplaatsig genoemd. Dit werkwoord creëert (geen (a)), één (aa), twee (b), drie (c) of soms ook vier (d) lege “plaatsen” in een zin die gevuld moeten worden (Eisenberg 1997: 58).

- a) [Het] regent. / [Es] regnet. => een avalent werkwoord
- aa) [Hij] slaapt. / [Er] schläft. => een monovalent werkwoord
- b) [Hij] ziet [haar]. / [Er] sieht [sie]. => een bivalent werkwoord
- c) [Hij] zet [het boek] [op de tafel]. /
[Er] stellt [das Buch] [auf den Tisch]. => een trivalent werkwoord
- d) [Hij] verkocht [haar] [de auto] [voor 1000 €]. /
[Er] verkaufte [ihr] [das Auto] [für 1000 €]. => een tetravalent werkwoord
- dd) [Hij] wierp [zijn tegenstander] [de handschoen] [in het gezicht].
[Er] warf [seinem Gegenüber] [einen Handschuh] [ins Gesicht].

Er moet over de punten (a), (aa) en (d), (dd) nog wat meer worden verteld. De werkwoorden in de punten (a) en (aa) zijn formeel gezien identiek, beide hebben één argument bij zich, maar bij (a) is er eerder sprake van een technisch noodzakelijk subject dat moet toegevoegd worden in de “*non-pro-drop*” talen, de talen in die pronomina in zekere syntactische functies uit de zin niet kunnen

weggelaten worden, zoals het Nederlands. Het subject “*het/es*” in (a) wordt als “*dummy word*” (dus een woord dat er alleen is om formeel de plaats van het subject te bezetten) beschouwd omdat het in de zin staat alleen om de formele rol van subject in te vullen. Daarenboven heeft semantisch het werkwoord “*regenen / regnen*” zoals andere werkwoorden die het weer beschrijven geen argument nodig. Dat het “*het/es*” hier alleen als een plaatshouder optreedt, wordt daardoor bevestigd dat het niet met een ander subject kan worden verwisseld. Als presentatie ervan worden sommige voorbeelden van Helbig en Buscha (2001: 46) overgenomen.

Het regent. / Es regnet.

*Regent. / *Regnet.

*Jij regent. / * Du regnest.

*De regen regent. / *Der Regen regnet.

Het vierde geval (d) of (dd) komt alleen zeer zelden voor en bij deze zin bestaat dan ook de vraag of de prepositionele frase in (d) (hier: voor 1000 € / für 1000 €) eigenlijk wel een verplicht aanwezig element is of niet. In de voorbeeldzin (dd) wordt een echte tetravalent werkwoord gebruikt maar zulke werkwoorden komen zelden voor.

De hoeveelheid van de elementen wordt als kwantitatieve valentie (*plaatsigheid*) genoemd. Daarnaast is er nog de kwalitatieve valentie die de vorm van de enkele elementen definieert.

Werkwoorden kunnen verdeeld worden in twee groepen: *transitieve* en *intransitieve*. Volgens de ANS (1997:50) zijn de transitieve werkwoorden (overgangelijke) (a) degene die in de zin waarin ze voorkomen een lijdend voorwerp (direct object) vereisen. Aan de andere kant zijn de intransitieve werkwoorden (onovergangelijke) (b) degene die dat niet verlangen.

a) Hij koopt het boek. / Er kauft das Buch.

*Hij koopt. / *Er kauft.

b) Hij zwemt. / Er schwimmt.

*Hij zwemt het boek. / *Er schwimmt das Buch.

De notie van transitiviteit wordt nog later besproken in verband met de vaardigheid passieve werkwoordsvormen te vormen. Het is alleen relevant om over de transitiviteit of intransitiviteit te spreken als er sprake is van actieve werkwoorden, d.w.z. geen passiefvormen.

Wat de bewegingswerkwoorden aangaat, is hun rectie beperkt, d.w.z. niet alle mogelijke boven genoemde valentiesituaties kunnen voorkomen. Als er sprake zou zijn van de transitiviteit, is het mogelijk in deze groep van werkwoorden zowel overgankelijke als onovergankelijke werkwoorden te vinden. Soms kan van een onovergankelijk werkwoord (a) door middel van prefigering een overgankelijk werkwoord (b) ontstaan.

- a) varen / fahren

De stoomboot vaart over de Rijn. /

Das Dampfschiff fährt auf dem Rhein.

- b) bevaren / befahren

De stoomboot bevaart de Rijn. / Das Dampfschiff befährt den Rhein.

Voor de bewegingswerkwoorden gelden van de scala van avalentie tot tetravalentie volgende gevallen.

- a) avalentie – geen voorbeeld ervoor in het Nederlands en in het Duits

- b) monovalentie – De auto rijdt. / Das Auto fährt.

- c) bivalentie – De boot bevaart de rivier. / Das Schiff befährt den Fluss.

- d) trivalentie – De ziekenwagen vervoer haar naar het ziekenhuis. /

Der Rettungswagen fährt sie ins Krankenhaus.

- e) tetravalentie – *geen voorbeeld ervoor m.b.t. de bewegingswerkwoorden*

Van avalente bewegingswerkwoorden kan alleen sprake zijn met betrekking tot werkwoorden in imperatieve zinnen zoals *Ga!* / *Gehe!* enzovoorts maar dat is geen echt voorbeeld van avalentie. In het algemeen zijn er, zoals al eerder vermeld, geen avalente werkwoorden in het Nederlands of in het Duits.

Erben (1965:232) beschrijft valentie bij werkwoorden met behulp van zogenaamde supplementen (*Ergänzungen* in het Duits). Als de kern van een zin wordt het werkwoord beschouwd. Erben geeft ervoor V als symbool aan. De supplementen worden met E en een index gerepresenteerd waarbij de index dient als een aanduiding van het aantal supplementen.

- a) avalentie: V

[Ga]_V! / [Geh]_V!

- b) monovalentie E₁ V

[De auto]_{E1} [rijdt]_V. / [Das Auto]_{E1} [fährt]_V.

- c) bivalentie E₁ V E₂

[Het schip]_{E1} [bevaart]_V [de rivier]_{E2}. / [Das Schiff]_{E1} [befährt]_V [den Fluss]_{E2}.

d) trivalentie E₁ V E₂ E₃

[De ziekenwagen]_{E1} [vervoer]_V [haar]_{E2} [naar het ziekenhuis]_{E3}. /

[Der Rettungswagen]_{E1} [fährt]_V [sie]_{E2} [ins Krankenhaus]_{E3}.

e) tetravalentie E₁ V E₂ E₃ E₄

[Hij]_{E1} [werpt]_V [hem]_{E2} [de handschoen]_{E3} [in het gezicht]_{E4}. /

[Er]_{E1} [wirft]_V [ihm]_{E2} [den Handschuh]_{E3} [ins Gesicht]_{E4}.

3.2 Rectie

Het begrip rectie komt uit het Latijnse woord “*regere*” (Helbig, Buscha 2001:52) dat regeren, sturen, heersen betekent. Het beschrijft een relatie tussen twee constituenten van een zin waarbij een van de twee de andere dwingt om zekere eigenschappen van de eerste over te nemen. In engere zin is dit begrip beperkt tot de casusrectie, d.w.z. de eigenschap van woorden een gegeven casus van andere woorden te vereisen, maar in bredere zin is er ook sprake van rectie als een willekeurige constituent een ander willekeurige constituent enigerwijs beïnvloedt. De afhankelijke constituent wordt als deponens aangeduid en de regerende constituent wordt regens of ook de kop genoemd.

Rectie hangt heel eng met de term die beschreven werd in het vorige hoofdstuk, de valentie. De elementen die door een ander element vereist worden, zijn dan door dit element geregeert zoals boven al genoemd werd. Hier wordt buiten beschouwing gelaten de rectie in bredere zin en de blik wordt alleen op de werkwoordelijke rectie geworpen want dit soort rectie het relevantst voor het onderwerp van deze scriptie blijkt te zijn.

Een werkwoord kan van een element een reine casus (a) vereisen en in dit geval wordt deze verlangde casus als casus obliquus gekentekend (Helbig en Buscha 2001:52). Een andere mogelijkheid is dat een werkwoord een prepositionele casus vereist (b). In de zinnen van (aa) en (bb) wordt duidelijk gemaakt dat eigennamen kunnen de vereiste naamval niet formeel reflecteren.

a) Hij – helpen – hij / Er – helpen – er

[Hij]_{SUB} [helpt]_{KOP} [hem]_{DAT OBJ.} /

[Er]_{SUB} [hilft]_{KOP} [ihm]_{DAT OBJ.}

aa) [Hij]_{SUB} [helpt]_{KOP} [Martin]_{DAT OBJ.} /

[Er]_{SUB} [hilft]_{KOP} [Martin]_{DAT OBJ.}

- b) De student – verwijzen – naar – hij/ Der Student – verweisen – an – er

[De student]_{SUB} [verwijst]_{KOP} [naar hem]_{PREP OBJ.} /

[Der Student]_{SUB} [verweist]_{KOP} [an ihn]_{PREP OBJ.}

- bb) [De student]_{SUB} [verwijst]_{KOP} [naar Martin]_{PREP OBJ.} /

[Der Student]_{SUB} [verweist]_{KOP} [an Martin]_{PREP OBJ.}

De *casus obliquus* kan natuurlijk of een datief of een accusatief zijn maar hier ontstaan in het Nederlands problemen met het formele verschil tussen die twee. In het geval van het Duits is het over het algemeen geen probleem, want deze taal heeft nog veel van het oude casussysteem behouden. Dat geldt voor gewone zelfstandige naamwoorden maar niet voor eigennamen omdat er bij eigennamen geen formeel onderscheid tussen accusatieve en datieve vormen is zowel in het Nederlands als ook in het Duits.

Bij het prepositionele object ontstaat de situatie dat het werkwoord eigenlijk alleen het voorzetsel verlangt en de prepositie vereist achtereenvolgend weer een willekeurig zelfstandig naamwoord in een zekere naamval. Dat is een gevolg van de meestal binaire structuur van de zinnen over het algemeen.

[[De [student]_{NP}]_{DP} [verwijst]_{VP} [naar [hem]_{NP}]_{PP}]_{CP}.

Hier vertegenwoordigen de afkortingen enkele frases van de zin, d.w.z. dat **NP** een nominale frase is, **DP** een determiner frase, **VP** een werkwoordelijke frase, **PP** een prepositionele frase en uiteindelijk de afkorting **CP** staat voor de zin in zijn geheel.

3.2.1 Preposities en naamvallen

Zoals het al vroeger werd gezegd, bestaat het markantste verschil in het gebruik van preposities en bewegingswerkwoorden in het Nederlands en het Duits in het feit dat het Duits in tegenstelling tot het Nederlands nog over het naamval-systeem beschikt. De Duitse preposities kunnen en zijn vaak verbonden met een bijbehorende naamval. In het geval van het Nederlands is het niet mogelijk omdat naamvallen of resten ervan alleen in sterk beperkte vaste verbindingen zoals *ter beschikking* (te + der), *ter ere van* (te + der), *ten tijde van* (te + den), *ten behoeve van* (te + den) enzovoorts te vinden zijn (Toufarová, Křížová 2006:249). In het

Duits spelen de naamvallen tot nu toe een belangrijke rol in betrekking tot de preposities bijvoorbeeld. Elk Duits voorzetsel wordt meestal met een naamval verbonden en soms kan dat leiden tot een verandering in de vorm van de gegeven prepositie zoals het hier wordt geïllustreerd.

zu + dem => zum / te + der => ter

zu + der => zur / te + den => ten

in + dem => im

bei + dem => beim

Wat de preposities en de naamvallen betreft, is in het Duits een belangrijk feit dat door middel van de accusatief wordt vaak de richting aangeduid. Met behulp van datief wordt daarentegen de locatie uitgedrukt. In het Nederlands wordt ervoor het verschil tussen de prepositie voor het referentiele woord en erachter. Een goed voorbeeld ervoor is de prepositie *in/in* (zie verder 4.3.8).

a) Ik wandel in mijn tuin. / Ich spaziere in meinem_[DAT] Garten.

b) Ik wandel mijn tuin in. / Ich spaziere in meinen_[ACC] Garten.

3.3 Object

Een object of voorwerp beschrijft in de taal iets waaraan een handeling wordt uitgevoerd. Er worden verschillende types van voorwerpen onderscheiden en de meest belangrijke onderscheiding is tussen direct en indirect object (lijdend en meewerkend voorwerp). Het verschil tussen die twee ligt in de casus – een lijdend voorwerp staat in accusatief en een meewerkend voorwerp in datief.

Het lijdend voorwerp (direct object) wordt in ANS (e-ANS²) gedefinieerd als:

[...] een zinsdeel dat bij bepaalde werkwoordelijke gezegdes kan of moet workomen en de zelfstandigheid aanduidt waarop de door het gezegde uitgedrukte werking gericht is.

Het meewerkend voorwerp (indirect object) wordt volgens ANS (e-ANS³) samen met belanghebbend voorwerp) zo beschreven:

Bij bepaalde gezegdes moet of kan naast een lijdend of oorzakelijk voorwerp nog een tweede zinsdeel workomen, dat – heel algemeen uitgedrukt – aangeeft op wie of wat de richting zich

² Elektronische ANS, §20.3.1 (download 21 juli 2010).

³ Elektronische ANS, §20.4.1 (download 21 juli 2010).

richt: een meewerkend voorwerp of belanghebbend voorwerp. Beide vertonen duidelijk overeenkomst met elkaar, maar er zijn ook verschillen. Vanwege de overeenkomst worden ze allebei vaak INDIRECT OBJECT genoemd.

Een object is een term die de syntactische functie in een zin beschrijft en het kan bestaan uit meerdere woordsoorten – *substantief* (a), *pronomen* (b) of ook een *bijzin* (c).

a) Een vrouw plukt [bloemen]_{OBJ}. / Eine Frau pflückt [Blumen]_{OBJ}.

b) Een vrouw plukt [ze]_{OBJ}. / Eine Frau pflückt [sie]_{OBJ}.

c) Een vrouw plukt dat [wat er op de weide opgegroeid is]_{OBJ}. /
Eine Frau pflückt das, [was auf der Wiese aufgewachsen ist]_{OBJ}.

Het object kan door sommige werkwoorden vereist worden. Dat hangt ervan af of het verbum valentie ten minste twee heeft, d.w.z. dat er één lege plaats behalve het subject is die gevuld moet worden.

Zoals bij andere werkwoordsgroepen ook bij de bewegingswerkwoorden bestaan werkwoorden die vanwege hun overgankelijk karakter met een object verplicht uitgebreid moeten worden. In het hoofdstuk 3.1 wordt het probleem van transitiviteit van bewegingswerkwoorden een beetje besproken. Een transitief werkwoord kan vaak onder meer door prefigering van een intransitief werkwoord ontstaan.

Dit kan zeer goed geïllustreerd worden op het voorbeeld van een reeks van werkwoorden die zulk soort paren vormen. Deze paren bestaan erin dat op de ene kant het werkwoord met een gegeven voorzetsel voorkomen kan (a) en op de andere kant staan werkwoorden die dezelfde voorzetsel als een scheidbaar prefix aan zich verbonden hebben (b).

a) Door een stad rijden. / Durch eine Stadt fahren.

Ik kan nooit over de rivier springen. /

Ich kann nie über den Fluss springen.

b) Een stad doorrijden. / Eine Stadt durchfahren.

Ik kan nooit de rivier overspringen. /

Ich kann nie den Fluss überspringen.

Deze voorbeelden kunnen een foutieve blik op deze problematiek aanbieden. Hieruit kan blijken dat dit voorzetsel-prefix verandering symmetrisch in

beide onderzochte talen functioneert. Het Duits heeft eigenlijk de mogelijkheid om haar systeem van naamvallen te kunnen gebruiken wat niet voor het Nederlands geldt waar het casussysteem in het verloop van tijd werd vrijwel afgeschaft.

- i) Ik loop in de stad. / Ich gehe in der Stadt herum.
Ik loop de stad in. / Ich gehe in die Stadt.
- ii) Het kind klimt de boom in. / Das Kind klimmt in den Baum.
Het kind klimt in de boom. / Das Kind klimmt in dem Baum.

In de boven genoemde voorbeelden (i) en (ii) is te zien hoe het Nederlands in tegenstelling tot het Duits zonder naamvallen fungeert. In het Duits worden datief en accusatief gebruikt om de plaats, respectievelijk de richting te vertonen. Omdat in het Nederlands, zoals het al boven meermalen werd aangeduid, geen naamvallen zijn, moet de taal andere mogelijkheden gebruiken om de verschillen te kunnen uitdrukken. Het Nederlands maakt hier gebruik van de postpositie.

Den Hertog (1973b:237) schrijft dat in het geval van prepositum is er sprake van plaatsbepaling waarbij bij postposita is er sprake van bepaling van richting. Nog een verschil tussen de preposita en de postposita bestaat uit het feit dat het voorgeplaatste voorzetsel een voorzetsel is waarbij het postpositum als een bijwoord is te karakteriseren (Den Hertog 1973b:237). Hij zegt ook dat de verschillen niet altijd zo groot zijn, zoals het in de boven genoemde voorbeelden is te zien. Het verschil tussen postpositum en prepositum fungeert in het Nederlands als een tegenhanger tot het Duitse paar datief-accusatief.

In ANS (e-ANS⁴) wordt dit begrip als *achtergeplaatste voorzetsels* besproken en er wordt gezegd dat deze postposita niet met scheidbaar samengestelde werkwoorden mogen worden verwisseld. Er wordt ook vermeld dat deze constructie vaak bij bewegingswerkwoorden voorkomt. De volgende voorbeelden zijn uit e-ANS overgenomen.

- a) Hij rijdt altijd zelf de garage in.
- aa) De garage in rijdt hij altijd zelf, de garage uit mag zijn zoon het ook doen.
- b) Hij rijdt altijd zelf de nieuwe auto in.
- bb) *De nieuwe auto in rijdt hij altijd zelf.

⁴ Elektronische ANS, §9.2.2 (download 21 juli 2010).

In de zinnen (a) en (aa) wordt “in” als een achtergeplaatst voorzetsel gebruikt waarbij in de zinnen (b) en (bb) speelt het de rol van een deel van een scheidbaar samengesteld werkwoord “inrijden”.

In het Duits bestaan er volgens Duden (2005:610) ook preposities die als postposita gebruikt worden maar ze hebben niet dezelfde functie als in het Nederlands. Omdat in het Duits het casussysteem niet wordt verwijderd, hebben de postposities niet de richtingbepalende functie overgenomen.

3.4 Bijwoordelijke bepaling

In Den Hertog (1973a:91) wordt over bijwoordelijke bepaling geschreven dat:

“Bijwoordelijke bepalingen drukken bijzonderheden uit (over het waar, het wanneer, het waardoor of waarom en het hoe of hoeveel) van een door een gezegde (of ook door een bepaling) vermelde handeling, toestand of eigenschap.”

In ANS (e-ANS⁵) wordt dezelfde bepaling zo gedefinieerd:

“BIJWOORDELIJKE BEPALINGEN geven een nadere omschrijving (dat wil zeggen een beperking of letterlijk: bepaling) bij het door het gezegde uitgedrukte.”

Een bijwoordelijke bepaling is een zinsdeel dat in tegendeel tot het object nooit kan vereist worden door het gezegde in een zin. Dat betekent dat een bijwoordelijke bepaling altijd vrijwillig in een zin staat en het gezegde uitbreidt. De bijwoordelijke bepaling functioneert hier als *manner* volgens Tschander (2003) (zie paragraaf 2).

Aan de volgende voorbeelden is het wezenlijke onderscheid tussen een bijwoordelijke bepaling en een object zichtbaar. Een bijwoordelijke bepaling kan weggelaten worden waarbij het bij een object niet het geval is.

a) Hij doorrijdt de stad [in de nacht]_{MANNER}. /

Er durchfährt die Stadt [in der Nacht]_{MANNER}.

b) Hij doorrijdt de stad. / Er durchfährt die Stadt.

c) *Hij doorrijdt [in de nacht]_{MANNER}. / *Er durchfährt [in der Nacht]_{MANNER}.

⁵ Elektronische ANS, §20.10.1 (download 21 juli 2010).

Zoals al aangeduid werd in het hoofdstuk 2 bij de bewegingswerkwoorden is het mogelijk het gezegde met een bepaling uit te breiden. Bij werkwoorden die een beweging uitdrukken, kan door middel van één of natuurlijk ook meer bijwoordelijke bepalingen een rij van belangrijke aspecten van de beweging worden uitgedrukt. Een bijwoordelijke bepaling bestaat vaak uit een prepositionele frase (PP). Dit feit is van belang voor deze scriptie die voorzetsels die met bewegingswerkwoorden verbonden zijn wil onderzoeken.

De eigenschappen van de beweging die een bijwoordelijke bepaling uitdrukken kan verschillend zijn en hier worden alleen enkele ervan opgenoemd.

- a) bewegingswijze
met de lichtvoetigheid van een kat / ...mit der Leichtigkeit einer Katze
- b) doel van de beweging
met de bedoeling gezond te blijven. / ...mit der Absicht, gesund zu bleiben.
- c) externe omstandigheid
met een paraplu / mit einem Regenschirm
- d) interne omstandigheid
zonder angst / ohne Angst

3.5 Andere opmerkingen

Ten slotte is het nog noodzakelijk om een paar opmerkingen te maken met betrekking tot het karakter van het nomen op een schaal van concreet tot abstract. Met het woord nomen wordt hier het subject of een ander nomen uitgedrukt dat als een object of als een deel van een bijwoordelijke bepaling met een bewegingswerkwoord tevoorschijn komt. Een van de belangrijke observaties is dat het mogelijk is om drie trappen op de boven genoemde schaal te kunnen observeren. Hiermee wordt bedoeld dat een bewegingswerkwoord met drie soorten nomina kan worden gecombineerd. Ten eerste is er sprake van een volkomen concreet object (a), ten tweede van een concreet object waarbij personificatie mogelijk is (b) en ten slotte is er sprake van volkomen abstract object (c).

- a) De man loopt. / Der Mann läuft.
- b) De rivier mondt uit in het meer. / Der Fluss strömt in die See.
- c) De gedachten volgen. / Die Gedanken folgen.

De tweede opmerking betreft de manier waarop sommige buitentalige feiten door de taal kunnen worden uitgedrukt. Dit feit wordt nog meermalen in de tekst vermeld met betrekking tot enkele preposities (zie 4.3.1 t/m 4.3.11) die hier behandeld worden. Het uitdrukken van de realiteit door middel van een taal is altijd afhankelijk van de interpretatie van de werkelijkheid door de spreker. Een voorwerp dat zich in de realiteit op grote ruimte uitstrekt kan door de spreker als een lijn of een punt geïnterpreteerd worden enzovoorts. Dat gebeurt vanwege het focussen van de taaluiting op een zeker punt dat momenteel in de voorgrond voor de spreker staat en is voor hem ook van belang. Voor het begrijpen ervan zij drie kernmomenten van belang: ten eerste is het de buitentalige werkelijkheid zelf, ten tweede de waarneming van deze werkelijkheid door de spreker en ten slotte is het uitdrukken ervan door de spreker belangrijk.

4 Voorzetsels bij bewegingswerkwoorden

Preposities of met de Nederlandse term voorzetsels spelen een belangrijke rol als er sprake van werkwoorden over het algemeen is, en dus zeker ook in het geval van bewegingswerkwoorden. Zoals boven werd geschreven, kunnen voorzetsels op verschillende posities en situaties voorkomen. Een voorzetsel kan deel uitmaken van een prepositioneel object (a). Preposities zijn beslist een belangrijk onderdeel van bijwoordelijke bepalingen (b) en ze kunnen ook als het niet werkwoordelijk deel van scheidbaar samengestelde werkwoorden (c) voorkomen.

- a) Hij legt het boek op tafel. / Er legt das Buch auf den Tisch.
- b) Het vliegtuig vloog over de stad. / Das Flugzeug flog über die Stadt.
- c) De trein komt op tijd aan. / Der Zug kommt pünktlich an.

Alle voorzetsels waarover het Nederlands en het Duits beschikt, kunnen vanzelfsprekend niet in elke situatie met elk werkwoord worden verbonden. Het is ook niet het doel van deze scriptie alle mogelijke spreeksituaties te beschrijven maar alleen een vergelijkend blik op de belangrijkste momenten van het uitdrukken van beweging aan te bieden. Er is dus in de taal meestal sprake van typische gevallen en niet van uitzonderingen. Daarom worden ook extreme situaties desnoods alleen genoemd en het zwaartepunt wordt aan de prototypische situaties gepresenteerd.

Hier moet nog een keer worden benadrukt dat beweging in de buitentalige wereld niet streng in drie delen gesplitst wordt. Dat gebeurt in deze scriptie alleen om redenen van overzichtelijkheid. Het is ook vanzelfsprekend dat sommige voorzetsels niet alleen bij de ene of andere fase kunnen voorkomen maar ook bij meer fases tegelijkertijd. Er wordt dus alleen met de typische voorzetsels rekening gehouden.

De voorzetsels worden zoveel mogelijk uit voorbeeldzinnen uit Van Dale, de ANS of het oefenboek van Toufarová en Křížová overgenomen. Het doel van dit hoofdstuk is om een poging te doen de logica achter de gebruiksmogelijkheden van de afzonderlijke voorzetsels te ontdekken. De drie fases van beweging uit het hoofdstuk 1.3 worden natuurlijk niet buiten beschouwing gelaten.

Om met deze problematiek te kunnen beginnen, is het nodig om ook het begrip *voorzetsels* te definiëren. In Den Hertog (1973c:232) staat dat preposities zulke woorden zijn

“[...] die bestemd zijn om een zelfstandigheidsbegrip (woord) hetzij in attributieve betrekking te brengen tot een andere zelfstandigheid, hetzij in adverbiale of in objectieve betrekking tot een werking of toestand.”

Volgens Duden (2005:607) zijn voorzetsels bijna in elke zin aanwezig en zijn dus van groot belang voor de samenhang van een tekst. Dat geldt natuurlijk ook voor de preposities die met bewegingswerkwoorden zijn verbonden.

Wat de oorsprong van de preposities betreft, zegt Den Hertog (1973c:232) dat een groot aantal ervan oorspronkelijk bijwoorden zijn. Tot deze groep behoren bijvoorbeeld volgende: *aan, achter, buiten, boven, beneden, in, langs, na, om, voor*, etc. Andere voorzetsels kunnen van nominale oorsprong zijn: *krachtens, ondanks*, etc. en enkele zijn ook van verbale oorsprong: *gedurende, aangaande*, etc. Er zijn ook voorzetsels die als zulke door middel van veelvuldig gebruik worden geïsoleerd: *ter zake van, ingeval van*, etc.

Zoals het al in het hoofdstuk 3.3 werd aangeduid, kunnen voorzetsels in het Nederlands en ook in het Duits als *preposita* (a), *circumposita* (b) of *postposita* (c) gebruikt worden. Er zijn soms ook combinaties van meestal twee preposities mogelijk (d) (voorbeelden (b) en (d) zijn uit Toufarová, Křížová 2006:261 overgenomen).

- a) De auto staat *voor* het huis.
- b) Ik loop *tussen* de stoelen *door* naar de tafel.
- c) Ik loop de tunnel *in*.
- d) U moet doorlopen *tot aan* het stoplicht.

4.1 Functie van voorzetsels

Een van de basisvragen die de problematiek van voorzetsels betreft, is de vraag naar de functie van voorzetsels, hier dus voorzetsels die met bewegingswerkwoorden voorkomen. In Duden (2005:610) worden vijf hoofdfuncties van voorzetsels besproken: *lokaal, temporeel, causaal, modaal en neutraal*. De neutrale

of ook lege preposities zijn zulke preposities die hun oorspronkelijke betekenis hebben verloren en die alleen in vaste verbindingen voorkomen.

- a) Het huis staat op een heuvel. / Das Haus steht auf einem Hügel.
- b) Ik wacht op mijn vriend. / Ich warte auf meinem Freund.

In zin (a) is een voorbeeld van een lokaal gebruikt voorzetsel en hetzelfde voorzetsel wordt in (b) als een neutrale prepositie gebruikt. In het geval van preposities met bewegingswerkwoorden is het begrijpelijk dat van grootst belang de groep van lokale voorzetsels zal zijn.

Bewegingswerkwoorden beschrijven een beweging die in een ruimte en in tijd gebeurt, zoals al vroeger aangeduid werd. De voorzetsels over het algemeen kunnen deze beschrijving modifieren. In het geval van bewegingswerkwoorden specificeren de preposities de lokaliteit, het terrein waarop de beweging doorgaat of waardoor het gerealiseerd wordt. Andere mogelijkheid is dat ze andere specificaties aanbieden, bijvoorbeeld de omstandigheden die de beweging begeleiden of andere kenmerken van de beweging beschrijven. Hoewel deze andere functies van voorzetsel van belang zijn, staat de lokale functie in het midden omdat het het hoofdkenmerk van bewegingswerkwoorden beschrijft – het verplaatsen van een punt tot een ander, lokaliteitverandering dus.

Deze functie of functies kunnen preposities uitoefenen alleen in verband met andere zinsdelen. Het belangrijkste zinsdeel dat in deze relatie betrokken is, is het predicaat of het gezegde. Het predicaat wordt meestal door middel van een werkwoord gerepresenteerd en het speelt een van de belangrijkste rollen in de zin.

- a) *Hij naar Praag. / *Er nach Prag.
- b) Hij vloog naar Praag. / Er flog nach Prag.

De betekenis van zin (a) wordt begrepen – een iemand of iets beweegt zich in de richting van Praag maar de manier waarop deze handeling gebeurt, is niet nader omschreven, d.w.z. het is een incomplete zin maar de betekenis ervan wordt min of meer duidelijk. Zin (b) kan anderszijds zonder problemen begrepen worden want er ontbreekt geen zinsdeel dat nodig is voor het juiste uitdrukken.

Een ander zinsdeel dat in verband met de preposities aan bod komt, is het subject. Hier gaat het over een probleem dat al eerder in het hoofdstuk 1.2 besproken werd dat sommige substantieven (of iets anders dat de functie van het

subject vult) niet met sommige werkwoorden gecombineerd mogen worden. De reden ervoor ligt erin dat er subjecten zijn bij welke een zeker semantisch bepaald soort van beweging wordt vereist.

- a) Mijn buurman liet een brief aan zijn vriend sturen. /
Mein Nachbar ließ einen Brief an seinen Freund schicken.
- b) *?Mijn hond liet een brief aan zijn vriend sturen. /
*?Mein Hund ließ einen Brief an seinen Freund schicken.

De zin in geval (b) is formeel en grammaticaal niet foutief, maar als we personificatie als optie uitsluiten, is duidelijk dat honden in gewone situaties niet in staat zijn om brieven aan iemand te sturen. Door het verband met het werkwoord, het gezegde dus, zijn de voorzetsels verbonden met het subject.

Uit de vorige alinea's blijkt dat de prepositie wordt over het algemeen door het subject en het predicaat beïnvloed. Een sterk verband ontstaat ook tussen het voorzetsel en het niet prepositionele deel van het prepositionele object, een nomen. Deze relatie wordt dichterbij onderzocht in de volgende hoofdstukken over de enkele preposities.

Een belangrijk kenmerk van de preposities is in de regel hun polyfunctioneel karakter. Elke taal beschikt alleen over een beperkt aantal van voorzetsels die kunnen worden gebruikt om alle mogelijke spreek situaties te kunnen beschrijven. Hieruit volgt het feit dat één prepositie vaak meer dan één functie vervult zoals het in de volgende hoofdstukken te zien zal zijn.

In het artikel van Zwarts (1997:58) zijn preposities in twee hoofdgroepen afgebakend: allereerst in een groep van voorzetsels die een locatie van een plaats (*location*) beschrijven zoals *voor*, *achter*, *boven*, *binnen*, *buiten*, *links van*, *naast*, etc. Voorts is het de groep van voorzetsels die in tegenstelling tot een vaste plaats een richting (*path*) aanduiden. Zulke preposities zijn bijvoorbeeld *naar*, *uit*, *van*, *door* of *tegen*. Nog een aparte groep vormen volgens Zwarts de voorzetsels *langs*, *voorbij*, *over* en *om*. Ze fungeren op twee verschillende manieren waarbij ze altijd een plaats aanduiden: ze verwijzen naar een object naast de trajectorie (a) of ze beschrijven de plaats als het eindpunt van de beweging (b) (voorbeeldzinnen worden uit Zwarts 1997:59 overgenomen).

- a) de bomen / het hek om het huis
- b) Het hotel is over de heuvel / om de hoek.

Voor Zwarts zijn de preposities van locatie van groter belang. Hij zegt dat de trajectorie (*path*) aangeduid door deze preposities bestaat uit enkele zelfstandige locaties. Deze indeling van preposities wordt in deze scriptie buiten beschouwing gelaten en beide groepen worden als gelijkwaardig bekeken.

4.2 Voorzetsels en fases

In de volgende hoofdstukken worden de afzonderlijke preposities, voordat ze nader apart worden bekeken, in samenhang met de drie fases van beweging (zie hoofdstuk 1.3) geanalyseerd. Er wordt een systeem gezocht dat de preposities volgens hun relatie tot de enkele fases kan indelen. Het is duidelijk dat niet alle voorzetsels met een bewegingswerkwoord van de gegeven fase kunnen worden gecombineerd. Dit overzicht zal een inleidende functie vervullen en heeft geen ambitie om als diepgaande analyse te dienen. Het doel zal dus zijn om de preposities in drie groepen te sorteren m.b.t. het feit of ze het uitgangspunt, het verloop of het eindpunt van de beweging benadrukken.

4.2.1 De beginfase

Zoals al eerder beschreven werd in het hoofdstuk 1.3, grenst de eerste fase van beweging het begin af. Werkwoorden die op deze fase gefocust zijn, geven het vertrekken, verlaten of starten van een bewegingshandeling aan. Het is mogelijk om voor dit doel een gewoon bewegingswerkwoord met een of andere prepositie te gebruiken, d.w.z. geen gemarkeerd werkwoord dat op een zekere fase al inherent gefocust is. Hier komen dan voor enkele types van beweging speciale werkwoorden tot uiting. Voor een beweging in het water is noodzakelijk een werkwoord als *zwemmen* te kiezen en daarna de goede prepositie, voor beweging in de lucht *vliegen* met een voorzetsel, enzovoorts (a). Een andere mogelijkheid is om een universeel werkwoord te gebruiken dat in alle situaties en bij alle types van beweging mag gebruikt worden. Zo'n werkwoord is bijvoorbeeld *verlaten* (b). Deze werkwoorden zijn vaak transitief en vereisen een object in plaats van een prepositionele frase, zoals bij de speciale werkwoorden. Deze overgankelijke werkwoorden hebben dus geen prepositie nodig om het begin aan te duiden, ze worden daarom niet hier gefocust.

Natuurlijk is deze fase niet gereserveerd voor simplex werkwoorden zoals *zwemmen* en *vliegen* en er zijn ook samengestelde werkwoorden mogelijk (c).

- a) *zwemmen* [van Calais]_{PP} / *schwimmen* [von Calais]_{PP}
vliegen [van Frankfort]_{PP} / *fliegen* [von Frankfurt]_{PP}
gaan [van Praag]_{PP} / *gehen* [von Prag]_{PP}
- b) [Calais]_{OBJ} *verlaten* / [Calais]_{OBJ} *verlassen*
[Frankfort]_{OBJ} *verlaten* / [Frankfurt]_{OBJ} *verlassen*
[Praag]_{OBJ} *verlaten* / [Prag]_{OBJ} *verlassen*
- c) [uit de stad]_{PP} *afreizen* / [aus der Stadt]_{PP} *abreisen*

Welke voorzetsels zijn dus bij de beginfase plausibel? Hier moet nog worden benadrukt dat er beslist meer mogelijkheden zijn dan hier zijn opsomd, want hier worden alleen die preposities beschreven die kenmerkend zijn voor het begin. De twee basispreposities die deze fase karakteriseren zijn *uit/aus* en *van/von*. Andere mogelijke voorzetsels zijn *vanaf/von*, *vanuit/von...aus*, enzovoorts.

Beide beschrijven het feit dat een object van een gegeven punt vertrekt. Het verschil tussen die twee bestaat erin dat bij *uit/aus* wordt het vertrekpunt in een gesloten ruimte geplaatst, bijvoorbeeld een huis, een gebouw of iets dergelijks (a). Daarentegen beschrijft *van/von* de situatie waarbij zich het vertrekkende object vlakbij of direct bij het vertrekpunt bevindt (b).

- a) Ik ga mijn huis uit naar de dokter. /
Ich gehe aus meinem Haus zum Arzt.
- b) Ik ga van het gemeentehuis naar huis. /
Ich gehe vom Rathaus nach Hause.

4.2.2 De middenfase

Deze fase is gekenmerkt door een gebrek aan de kenmerken die relevant bij de karakterisering van de twee andere fases zijn. Daarmee wordt bedoeld dat de middenfase noch het begin noch het einde van het bewegingsproces beschrijft. In het hoofdstuk 1.3 grenzen deze fase de twee punten C en D af. Om precies te zijn, is de middenfase gefocust op het reine verloop van de beweging.

Met deze fase worden typisch volgende preposities verbonden: *over/über* (a), *op/auf* (b), *langs/längs* (c), *met/mit* (d), *aan iets voorbij/an etwas vorbei* (e),

door/durch (f), *om/um* (g), *onder/unter* (h), *per (middels)/per (mittels)* (i). Deze voorzetsels leggen nadruk op de lokalisatie van de beweging, bepaling van het terrein waarop de beweging geschiedt, enzovoorts. Wat de preposities *langs/längs*, *over/über*, *om/um* en *voorbij/vorbei* betreft zie ook het hoofdstuk 4.1.

- a) over de grens schrijden / über die Grenze schreiten
- b) op het tapijt springen / auf dem Teppich springen
- c) langs een rivier rijden / längs des Flusses reiten
- d) met een vriend lopen / mit einem Freund laufen
- e) aan een winkel voorbij gaan / an einem Geschäft vorbeigehen
- f) door de tunnel marcheren / durch den Tunnel marschieren
- g) om een boei zwemmen / um eine Boje schwimmen
- h) onder de wolken vliegen / unter den Wolken fliegen
- i) een brief per post sturen / einen Brief per Post schicken

Elk van de voorzetsels kan natuurlijk in veel meer situaties gebruikt worden maar het doel van deze lijst is alleen om enkele mogelijke voorbeelden van hun gebruik te laten zien. Later wordt naar meer mogelijkheden om de afzonderlijke preposities toe te passen gekeken in de hoofdstukken over de afzonderlijke voorzetsels in het algemeen.

Zoals bij de beginfase het geval was, is het ook bij de middenfase mogelijk om de combinatie van een prepositie en een werkwoord te verwisselen met een scheidbaar samengesteld werkwoord. Het scheidbare deel van het werkwoord vormt alweer het oorspronkelijke voorzetsel. Zo komt het tot een aantal concurrerende paren van uitdrukkingen. Deze concurrentie doordringt alle fases van het bewegingsproces. Ter vergelijking worden hier de concurrentievormen aangevoerd waarbij nummer (1) correspondeert met het boven geschreven voorbeeld (a) enzovoorts.

- 1) de grens overschrijden / die Grenze überschreiten
- 2) *het tapijt opspringen / *den Teppich aufspringen
- 3) de rivier langsrijden / den Fluss längsgehen
- 4) meelopen / mitlaufen
- 5) een winkel voorbijgaan / an einem Geschäft vorbeigehen
- 6) de tunnel doormarcheren / den Tunnel durchmarschieren
- 7) een boei omzwemmen / eine Boje umschwimmen
- 8) ?de wolken ondervliegen / ?die Wolken unterfliegen
- 9) *een brief perpoststuren / *einen Brief perpostschicken

Aan deze voorbeelden is te zien dat de concurrentie tussen die twee genoemde mogelijke uitdrukkingswijzen wel bestaat maar zij is niet voor elke prepositie denkbaar, d.w.z. dat de concurrentie bestaat niet bij alle voorzetsels. Sommige voorzetsels kunnen niet als deel van een samengesteld werkwoord fungeren. Een mogelijke verklaring ervan kan zijn dat de voorzetsels en daarna ook de niet verbale delen van de werkwoorden een richting aanduiden. De richtingbepaling of het overmeesteren van een hindernis (en dus ook in zekere zin een richtingbepaling) kan een semantische reden zijn waarom het een deel van een transitief werkwoord vormen kan. Dat zou het geval zijn bij preposities zoals *door/durch*, *om/um*, etc. Aan de andere kant geven de voorzetsels zoals *op/auf* geen richting aan want ze alleen informatie aanbieden wat het terrein waarop de beweging gebeurt betreft (zie de indeling van preposities volgens Zwarts in 4.1). De problematiek van deze concurrentie tussen samengestelde werkwoorden en werkwoorden met een voorzetsel is heel gecompliceerd en wordt in deze scriptie alleen heel oppervlakkig behandeld omdat het niet direct in het midden van het thema van deze scriptie staat.

4.2.3 De eindfase

De derde fase wordt gekenmerkt door de feitelijke beëindiging van een begonnen beweging en dus ook door het bereiken van het eindpunt⁶.

De preposities die in de eindfase kunnen gebruikt worden zijn onder meer de volgende: *naar/nach*, *in/in*, *tot/zu*, *aan/an*. Hier behoort ook een aantal voorzetsels uit de groep die richting aanduiden (zie 4.1) maar niet alle zoals *door/durch*. Er zijn natuurlijk meer mogelijkheden hoe deze handelingsfase uitgedrukt kan worden zoals met de preposities *bij/bei*, *voor/vor*, *achter/hinter*, *naast/neben*, *boven/über*, *onder/unter*, enzovoorts. Met deze preposities komt een zekere nadere bepaling van het eindpunt tot uiting, d.w.z. dat het punt B het eindpunt is maar de beweging eindigde voor, achter, naast, bij of boven dit punt.

Naast de mogelijkheid om het eind van een beweging met een bewegingswerkwoord plus prepositie uit te drukken, is het ook mogelijk om een universeel werkwoord te gebruiken zoals dat bij de beginfase het geval is (zie 4.2). De

⁶ Punt B in de illustratie in het hoofdstuk 1.3

eindfase is logisch verbonden met de beginfase en daardoor ook met het bewegingstype dat er aan het begin was. Een beweging die als “*zwemmen*” begonnen is, kan niet als “*landen*” eindigen. Deze logische samenhang loopt door alle drie fases van de beweging heen, want zoals al vroeger gezegd werd, is er eigenlijk geen indeling in drie fases en de beweging is in de werkelijkheid alleen één geheel. Een universeel werkwoord dat niet alleen tot één type van beweging beperkt wordt, biedt dus meer mogelijkheden voor de spreker om zich te kunnen uitdrukken. Een voorbeeld van zo’n werkwoord is *aankomen/ankommen*. Het omsluit in zich meerdere bewegingstypes en kan daarom ook in verschillende spreesituaties worden gebruikt.

- a) Hij begon te lopen. Hij loopt. Hij loopt het volgende dorp in./
Er begann zu gehen. Er geht. Er geht in das nächste Dorf.
- b) Hij begon te zwemmen. Hij zwemt. Hij komt in het volgende dorp aan./
Er begann zu schwimmen. Er schwimmt. Er kommt in dem nächsten Dorf an.

Nu worden hier de enkele voorzetsels opgenoemd die typisch voor de eindfase zijn: *naar/nach* (a), *in/in* (b), *tot/zu* (c), *aan/an* (d). Zoals al vroeger in het hoofdstuk 4.1 aangeduid werd, de hoofdfunctie van de voorzetsels is de lokale functie, d.w.z. aanduiding van richting en daardoor ook bepaling van het eindpunt als er sprake van de eindfase is.

- a) De trein rijdt naar Utrecht. / Der Zug fährt nach Utrecht.
- b) Hij gaat de tunnel in. / Er geht in den Tunnel.
- c) Hij zwemt naar de andere oever. / Er schwimmt zum anderen Ufer.
- d) Het schip komt bij de Noordzee. / Das Schiff kommt an die Nordsee.

In verband met de eindfase zijn natuurlijk ook andere voorzetsels denkbaar, onder meer zijn dat combinaties van preposities zoals *tot aan/bis an* enzovoorts. Voorbeelden ervoor werden al in het hoofdstuk 4.2.1 over de beginfase genoemd. Dit verschijnsel blijkt vaker gebruikt te zijn in het Duits dan in het Nederlands.

4.3 Analyse van sommige voorzetsels

In deze paragraaf en in de volgende paragrafen worden enkele preposities die typisch bij bewegingswerkwoorden voorkomen voorgesteld. In tegenstelling tot de vorige drie hoofdstukken worden de voorzetsels niet in een zekere fase van beweging of in een zekere situatie onderzocht, maar hier worden de preposities complex in hun geheel gepresenteerd, d.w.z. de gebruiksmogelijkheden worden aan

de voorzetsels toegepast en niet andersom zoals het in het vorige hoofdstuk het geval was. De afzonderlijke situaties worden onderzocht, waarin het gegeven voorzetsel kan worden gebruikt en hoe de functie ervan verandert. De situatie wordt altijd eerst voor het Nederlands en daarna voor het Duits apart besproken om de contrasten ertussen beter te kunnen zien.

Dit is niet als een opsomming van alle voorzetsels in het Nederlands of in het Duits bedoeld, maar slechts als een poging om de belangrijkste preposities nader te kunnen bekijken en analyseren. De onderzochte voorzetsels zijn: *op/auf* (zie 4.3.1), *over/über* (zie 4.3.2), *langs/längs* (zie 4.3.3), *door/durch* (zie 4.3.4), *met/mit* (zie 4.3.5), *om/um* (zie 4.3.6), *onder/unter* (zie 4.3.7), *in/in* (4.3.8), *naar/nach* (4.3.9), *van/von* (4.3.10) en *uit/aus* (4.3.11).

Bij de boven opgesomde preposities worden ook hun relaties met andere preposities bekeken, d.w.z. of zich sommige voorzetsels concurreren of niet. Andere vraag zal zijn hoe de voorzetsels het bewegingsproces kunnen bepalen en in welke situaties is het mogelijk daardoor de beweging te specificeren.

4.3.1 Op/auf

De prepositie *op/auf* wordt als een van de belangrijkste gewaardeerd als er sprake is van het terrein waarop een beweging gebeurt. Deze prepositie impliceert een zekere mate van contact tussen het bewegende object en het terrein. Als een verwant voorzetsel kan *over/über* worden beschouwd omdat het ook het verband met het terrein aanduidt. Het verschil bestaat precies daarin dat het voorzetsel *over/über* niet de implicatie van het contact met het terrein bevat.

- a) op de straat / auf der Straße
- b) op het water / auf dem Wasser
- c) op een luchtkussen / auf einem Luftkissen
- cc) *op de lucht / *auf der Luft
- ccc) op een kussen / auf einem Kissen
- d) Hij loopt op een veld. / Er läuft auf einem Feld.
- dd) Hij loopt over een veld. / Er läuft über ein Feld.
- ddd) *Hij loopt op een veld naar huis. / *Er läuft auf einem Feld nach Hause.
- dddd) Hij loopt over een veld naar huis. / Er läuft über ein Feld nach Hause.

De voorbeelden (a) t/m (e) laten zien hoe het terrein kan veranderen, d.w.z. van vaste grond, vloeistof tot gas. Het laatste voorbeeld wordt figuurlijk begrepen, want hieruit blijkt dat het woord “kussen” van belang was bij het kiezen voor het voorzetsel *op/auf*. Het feit dat (cc) niet mogelijk is waarbij (ccc) in geen geval uitgesloten is ondersteunt deze mening.

Het voorzetsel *op/auf* wordt niet alleen bedoeld om de eigenschappen van het terrein te kunnen bepalen maar ook om andere kenmerken van de beweging zelf te kunnen uitdrukken. Een voorbeeld ervan is zin (a) die de relatie tussen de beweging en de agens uitdrukt. Deze prepositie kan ook gebruikt worden om de redenen van een beweging aan te duiden zoals het in (b) te zien is.

- a) op eigen risico / auf eigenes Risiko
op eigen kosten / auf eigene Kosten
op eigen verantwoordelijkheid / auf eigene Verantwortung
- b) Wij zwemmen op bevel van deze man. /
Wir schwimmen auf Befehl dieses Mannes.

Nu worden enkele betekenissen uit de Van Dale gekozen om de verschillende gebruiksmogelijkheden te kunnen illustreren. Omdat in deze scriptie in het midden het Nederlands staat en het Duits wordt alleen voor contrastieve doelen gekozen, worden hier definities uit Wahrig voor het Duits buiten beschouwing gelaten. Een ander doel ervoor is ook het feit dat er in beide talen grote overeenkomsten zijn en dus zal het een beetje onnodig alles twee keer te schrijven. Daarom kan worden gezegd dat als in de tekst niet expliciet iets alleen voor het Nederlands of alleen voor het Duits wordt bedoeld, het voor beide talen geldt. Het gaat er in deze bachelorscriptie ook niet om alle uitzonderingen en kleinste details in beide talen hier op te schrijven maar om een algemeen overzicht van de situatie te kunnen geven.

In Van Dale staan bij het voorzetsel *op* eenentwintig verschillende betekenissen. Niet alle hebben natuurlijk betrekking tot bewegingswerkwoorden. Zulke zijn er min of meer zes. Onder nummer één (Van Dale 2005:2460) staat dat *op* wordt gebruikt

“ter uitdrukking van zuiver plaatselijke betrekking tussen entiteiten, waarbij de ene met de bovenzijde van de andere in aanraking is of komt.”

Hij wandelde op het dek. / Er wandelte auf dem Deck.

Een andere gebruiksmogelijkheid is de aanduiding van *de afstand van de ene plaats tot de andere* (Van Dale 2005:2460).

Hij demarreerde op 10 km van de finish. / Er spurte 10 km vor dem Finish.

Interessant is ook hoe het met *op* mogelijk is de richting uit te drukken. Volgens Van Dale (2005:2460-2461) zijn er meerdere mogelijkheden. Ten eerste als *op* als een achtergeplaatst voorzetsel wordt gebruikt (a) en ten tweede als een gewone prepositie (b) waarbij *op* als een synoniem tot *naar* of *naar...toe* wordt gebruikt. (De Nederlandse voorbeelden worden uit Van Dale overgenomen).

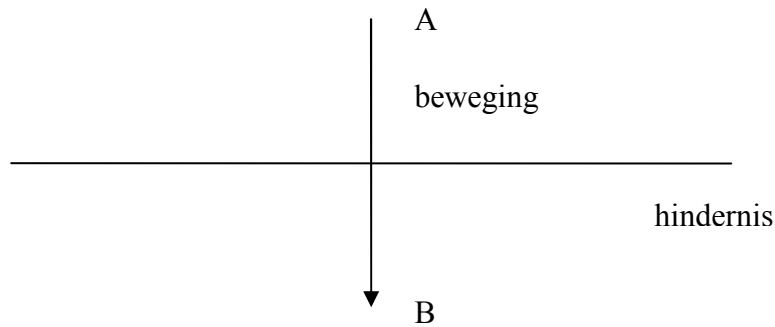
a) Ze fietsen vrolijk de helling op./ Sie fahren fröhlich den Abhang auf.

b) Hij is op de vlucht. / Er ist auf der Flucht.

4.3.2 Over/über

De prepositie *over/über* vervult net als het voorzetsel *op/auf* in het hoofdstuk 4.3.1 de lokale functie, d.w.z. het geeft informatie over de hoedanigheid van het terrein waarop (of hier beter waarover) een beweging wordt doorgevoerd aan. In het geval van *op/auf* staat in de voorgrond het contact met het terrein en bij *over/über* wordt deze betekenis veelmeer naar de achtergrond verdrongen. Deze prepositie duidt aan dat de beweging een soort van hindernis moet overtreffen. Deze hindernis wordt hier door een lijn gerepresenteerd en de beweging geschiedt in de typische gevallen loodrecht (of tenminste met de kortste mogelijke trajectorie) wat de lijn aangaat.

Semantisch gezien drukt het uit dat degene die de beweging uitvoert controle heeft wat het eindpunt (van een punt A tot een punt B zie 1.2) betreft. Dat wordt duidelijk in vergelijking met de prepositie *door/durch* in het hoofdstuk 4.3.4.

- a) Over een gebergte moeten rijden. / Über ein Gebirge fahren müssen.
- b) De grens over gaan. / Über die Grenze gehen.

In (a) is te zien dat deze hindernis of het terrein dat overtroffen moet worden, kan of groot in opzichte van ruimte zijn of alleen een lijn zoals het uit (b) blijkt. Allebei gevallen zijn relevant voor alle soorten van beweging, d.w.z. op de aarde, op het water en in de lucht. Het laatste geval is in zekere mate een uitzondering want bij het vliegen wordt het contact met het terrein nog meer naar de achtergrond verdrongen dan bij de andere types van beweging. Hierbij wordt klaar hoe het verschil tussen *op/auf* en *over/über* wat het contact aangaat in de praktijk wordt gerealiseerd. Een van de gebruiksmogelijkheden volgens Van Dale (2005:2536) van *over* is dit: “om het overschrijden van een grens of wat als zodanig beschouwd wordt uit te drukken.”

- a) Over een gebergte vliegen. / Über ein Gebirge fliegen.
- b) *Op een gebergte vliegen. / *Auf einem Gebirge fliegen.

Met dit onderscheid is een ander voorzetsel verbonden: *boven*. Het duidt niet de richting van beweging aan maar in plaats ervan wordt het gebruikt om het feit uit te drukken dat iets op een hoger gelegen plaats dan iets anders ligt (of gebeurt). Hier ontbreekt de richting bepalende betekenis. Dit paar van preposities bestaat alleen in het Nederlands omdat in het Duits wordt voor het uitdrukken van hetzelfde gebruik van het casussysteem gemaakt. De volgende voorbeelden corresponderen met de volgende betekenis (volgens Van Dale 2005:2535): *op enige afstand in boventuurtse richting*

- a) Het vliegtuig vliegt over de stad. / Das Flugzeug fliegt über die Stadt.
- b) Het vliegtuig vliegt boven de stad. / Das Flugzeug fliegt über der Stadt.

In de zin (a) wordt bedoeld dat de beweging uitgevoerd wordt hoger dan het terrein, d.w.z. het vliegtuig vliegt hoger dan de stad is gelegen en het eindpunt van het vliegen ligt ergens anders (a). Terwijl in (b) wordt het feit bedoeld dat de beweging geschiedt hoger dan de stad is gelegen maar met de bedoeling om daar (erboven) te vliegen. Deze indeling in twee verschillende groepen met *over/über* met accusatief en *boven/über* met datief is tot zekere mate relatief. De beweging die beschreven wordt met behulp van de eerste mogelijkheid (*over/über* met accusatief) wordt al inherent het feit bevat dat op een zeker moment worden beide mogelijke uitdrukkingen aannemelijk, d.w.z. een vliegtuig dat over een stad vliegt, vliegt natuurlijk ook boven de stad.

a) Het vliegtuig vliegt de stad over in de richting Parijs. /

Das Flugzeug fliegt über die Stadt in Richtung Paris.

b) Het vliegtuig vliegt boven de stad om haar te kunnen bekijken. /

Das Flugzeug fliegt über die Stadt, um sie beobachten zu können.

Met de beweging die boven het terrein gebeurt, hangen werkwoorden samen die dat kunnen uitdrukken zonder een voorzetsel bij zich te moeten hebben. Een voorbeeld ervoor zijn de werkwoorden *zweven/schweben* of *hangen/hängen*. Het is dus mogelijk het algemene bewegingswerkwoord zoals *vliegen/fliegen* door een gespecificeerd te vervangen. Deze twee mogelijkheden onderscheiden zich daardoor dat in de zinnen (a) en (b) geen aanduiding van richting aanwezig is in tegenstelling tot de zinnen (a) bovenop.

a) De helikopter zweeft boven de stad. /

Der Hubschrauber schwebt über der Stadt.

?Het vliegtuig zweeft boven de stad. /

?Das Flugzeug schwebt über der Stadt.

b) De helikopter hangt boven de stad. /

Der Hubschrauber hängt über der Stadt.

?Het huis hangt boven de stad. / ?Das Haus hängt über der Stadt.

Deze mogelijkheden om een gespecificeerde beweging uit te drukken zijn natuurlijk⁷ semantisch afhankelijk van het object, d.w.z. niet alle voorwerpen kunnen deze beweging uitvoeren. De beweging geschiedt niet alleen in een ruimte maar ook in tijd. Dit feit is evident precies aan de prepositie *over/über*. Deze prepositie kan ook voor aanduiding van tijd gebruikt worden.

⁷ zoals andere bewegingswerkwoorden, zie 1.2

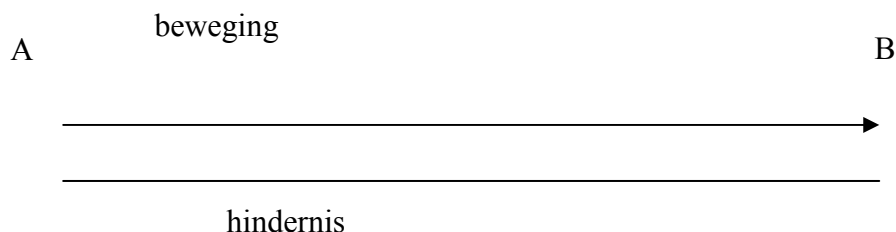
Ik kom over een paar dagen terug. /
Ich komme über ein Paar Tage wieder hierher.

Interessant is ook een van de betekenissen van *over* volgens Van Dale (2005:2536). Het wordt genoemd als een synoniem van de voorzetsels *langs* of *via* (a) en ook als een mogelijk synoniem wordt de prepositie *per* (b) opgemerkt (zie 4.3.5).

- a) Hij reed over Naarden en Amersfoort naar Arnhem.
- b) Over de post.

4.3.3 Langs/längs

Het voorzetsel *langs* en de Duitse variant ervan *längs* worden als puur lokale preposities beschouwd. Het wordt gebruikt om het feit uit te drukken dat iets verloopt parallel met iets anders, d.w.z. dat de trajectorie van de beweging een parallelle lijn met een andere lijn vormt. In Van Dale (2005:1913) wordt *langs* op deze manier gekarakteriseerd: *aan de zijde van en parallel met* [X].

Er reed een auto langs de rivier. / Es fuhr ein Auto längs des Flusses.

In beide talen hangen samen met deze prepositie nog andere voorzetsels of betekenismogelijkheden. In het Nederlands komen hier nog samengestelde werkwoorden met *langs* als het eerste, dus niet werkwoordelijke deel (a) bij en het voorzetsel *langs* (aa). In het Duits bestaat nog een andere prepositie met dezelfde betekenis maar een beetje andere gebruiksmogelijkheden (b).

- a) Ik kom bij jullie langs. / Ich komme bei euch vorbei.
- aa) Hij ging snel langs hem. / Er ging an ihm schnell vorbei.
- b) Hij wandelde langs de rivier. / Er wandelte den Fluss entlang.

In (a) wordt duidelijk getoond dat het voorzetsel (hier als een scheidbaar deel van een samengesteld werkwoord) zijn betekenis heeft veranderd. "*Langs*" in zin (a) bedoelt dat de beweging (uitgedrukt door het werkwoordelijke deel van het

samengestelde werkwoord) wordt doorgevoerd met het doel om bij iemand op bezoek te komen. Desondanks bestaat er nog andere mogelijkheid die in (aa) aangeduid wordt, d.w.z. dat het werkwoord inderdaad uitdrukt dat de beweging langs een object gebeurt maar hier fungeert het voorzetsel als synoniem van *voorbij*.

In (b) wordt de Duitse variant aangevoerd. Het is een andere mogelijke prepositie die als een concurrentievorm tot de prepositie “*längs*” kan beschouwd worden. Het enige verschil bestaat hierin dat “*entlang*” meestal postpositioneel wordt gebruikt in tegenstelling tot ‘*längs*’ dat in de regel voor het nomen staat.

Het voorzetsel *langs/längs* hangt nauw samen met “*aan iemand/iets voorbij/ an jemandem/etwas vorbei*”. Een verschil tussen deze twee preposities bestaat in het feit dat *langs/längs* beschrijft een beweging parallel met een lijn, d.w.z. in werkelijkheid een rivier, straat, muur, etc (a). Anderzijds is “*aan iemand/iets voorbij/ an jemandem/etwas vorbei*” gebruikt om een beweging die naast een punt (of een object dat als een punt, één eenheid dus, beschouwd wordt) gebeurt (b).

a) De auto rijdt langs een rivier. / Das Auto fährt längs eines Flusses.

b) De auto rijdt aan een toren voorbij. /

Das Auto fährt an einem Turm vorbei.

Bij de preposities *langs/längs*, eventueel *aan iets voorbij/an etwas vorbei* kan een soort van indeling in drie trappen beschouwd worden. De eerste trap (a) drukt de beweging met behulp van de prepositie *langs/längs* waarbij een relatief langer durende beweging ermee bedoeld wordt. In de tweede trap (b) wordt door middel van het voorzetsel *aan iets voorbij/an etwas vorbei* een beweging uitgedrukt die gebeurt naast een punt of een object dat als een punt beschouwd wordt. De derde trap (c) is vertegenwoordigd door uitdrukkingen die als frases beschouwd kunnen worden.

a) Zij rijdt langs een rivier. / Sie fährt längs eines Flusses.

b) Zij rijdt aan een toren voorbij. / Sie fährt an einem Turm vorbei.

c) Zij komt langs. / Sie kommt vorbei.

Nog verdere betekenissen van *langs* kunnen volgens Van Dale zijn: synoniem van *via, door*, d.w.z. het voorzetsel dient *ter aanduiding van de weg die iemand volgt*. De prepositie kan ook als een synoniem van *voorbij* worden gebruikt.

4.3.4 Door/durch

De prepositie *door/durch* wordt gekarakteriseerd door een aantal kenmerken zoals een of ander soort van doordringen door een object, de nodige dimensies van het object waardoor de beweging verloopt (dus meestal driedimensionale waarneming) en een mogelijke zekere mate van verlies van controle (zie verder). Het voorzetsel wordt hier vaak met behulp van een rij van kenmerken met een ander voorzetsel, *over/über*, vergeleken.

Van Dale (2005:820) definieert het voorzetsel *door* zo dat een object moet

van een punt van de ene zijde van een ruimte of voorwerp naar een punt aan de andere zijde, zó dat die weg binnen die ruimte ligt.

De kogel drong door de plaat. (d.i. hij ging erin aan de ene zijde en kwam eruit aan de andere zijde) (uit Van Dale overgenomen)

Deze prepositie wordt in de typische gevallen gebruikt om te kunnen aanduiden dat de beweging een hindernis moet doordringen in vergelijking met *over/über* (zie 4.3.2). Dat impliceert het feit dat de hindernis op enige wijze kan worden doordrongen. Zo'n belemmering kan in de werkelijkheid bijvoorbeeld een bos, stad, nevel, enzovoorts zijn.

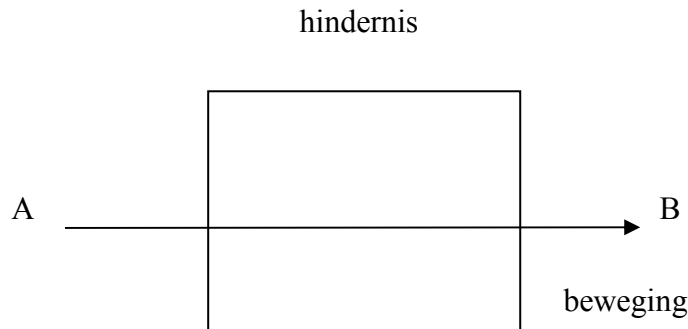
Hierbij komt een van de karakteriserende kenmerken aan bod die in het begin van dit hoofdstuk werden opgenoemd, de hindernis moet hoogte, lengte en diepte bezitten.

- a) De kinderen liepen door het bos. / Die Kinder gingen durch den Wald.
- b) ?De kinderen liepen door de muur. /
?Die Kinder gingen durch die Mauer.

Zin (a) vertegenwoordigt de gewone zin waarin de prepositie *door/durch* gebruikt wordt terwijl zin (b) een van de voorwaarden om het voorzetsel te kunnen gebruiken niet vervult. Een muur wordt gewoonlijk niet als een doordringbaar object beschouwd en kan alleen onder zeer specifieke omstandigheden met deze prepositie worden gecombineerd.

Zoals het al in 4.3.2 werd aangeduid, is er bij *over/über* sprake van “controle” van het eindpunt van het verloop van deze beweging omdat het bewegende object (voor betere illustratie wordt hier van een persoon gebruik gemaakt) kent de andere kant van de hindernis, d.w.z. dat er is een zekere

aanduiding van richting maar niet dezelfde als het bij *over/über* het geval is. Anderzijds wordt er bij een werkwoord met *door/durch* een nomen zonder een speciale aanduiding van het eindpunt geïmpliceerd dat de persoon niet alles onder controle heeft. Daarom is het mogelijk om bij zulke beweging met *door/durch* de weg kwijt raken.

Bij een object waarmee de prepositie *door/durch* wordt gebruikt, kan ook het voorzetsel *over/über* worden gecombineerd. Dat betekent dat deze twee preposities zich niet uit elkaar sluiten. Het gebruik van een van deze twee voorzetsels hangt van de perceptie van de ruimte af. De interpretatie door de spreker is hier dus van belang.

- a) Door een gebergte rijden. / Durch ein Gebirge fahren.
- b) Over een gebergte vliegen. / Über ein Gebirge fliegen.

Uit deze twee zinnen blijkt dat bij *door/durch* is er een grotere mate van contact met het terrein terwijl bij *over/über* dit aspect meer naar de achtergrond wordt verdrongen (zie 4.3.2).

Met *door/durch* kan ook de notie van een niet directe trajectorie zijn verbonden zoals het meestal bij *over/über* het geval is. Bij een beweging die wordt gekarakteriseerd met behulp van *door/durch* wordt het bewegen op zich gefocust terwijl bij *over/über* wordt de blik meer aan het eindpunt geworpen.

Het gebruik van alle voorzetsels inclusief *door/durch* hangt van het waarnemen van de realiteit door de spreker en dan het opvolgende uitdrukken ervan door de spreker. Op deze manier kunnen sommige buitentalige objecten op verschillende manieren begrepen en ook natuurlijk ook worden uitgedrukt. Boven was er sprake van “een *hindernis*”. Als deze *hindernis* alleen als een tweedimensionaal object begrepen wordt, is er te verwachten dat er een ander voorzetsel dan *door/durch*

wordt gebruikt. De buitentalige werkelijkheid hoeft niet met de talige werkelijkheid altijd overeen te stemmen.

Dat wordt goed geïllustreerd op de voorbeelden (a) en (b) boven. Het gebergte kan hier als één punt of lijn worden begrepen (in het geval van (b)) maar ook als een ruimtelijke eenheid (a).

Van Dale biedt ook een interessante vergelijking met de prepositie *in* aan. Dit voorzetsel hangt eng met *door/durch* samen. Zoals het in de definitie van *door* uit Van Dale (boven) is te zien, moet een object een zekere ruimte doordringen (a). In het verloop van dit doordringen bevindt zich het object altijd *in* die ruimte (b).

van een punt in een ruimte (of stof zonder bepaalde grenzen) naar een ander punt van die ruimte ('door' vestigt hier de aandacht op de beweging of op de te overwinnen weerstand, terwijl 'in' slechts de plaats aangeeft) (Van Dale 2005:820)

- a) Hij liep door de kamer. / Er lief durch das Zimmer.
- aa) *Hij staat door de kamer. / *Er steht durch das Zimmer.
- b) Hij staat in de kamer. / Er steht im Zimmer.

Het voorzetsel *door/durch* speelt nooit de rol van een plaatsbepaling, maar in ieder geval alleen de aanduiding van richting. Het is ook verbonden met het idee van beweging in tegenstelling tot *in/in/*.

4.3.5 Met/mit

In tegenstelling tot de andere geanalyseerde preposities van 4.3.1 tot 4.3.4 waar de lokale betekenis werd benadrukt, staan bij het voorzetsel *met/mit* in de voorgrond andere aspecten van beweging zoals de manier hoe de beweging verloopt, interne en externe omstandigheden enzovoorts.

In Van Dale 2005:2138 wordt over deze prepositie geschreven dat ze dient *ter aanduiding van een begeleidende omstandigheid, van de wijze waarop iets geschiedt, de gezindheid waarmee iets gepaard gaat.*

Het eerste gebied waarop deze prepositie kan functioneren, is de aard van de beweging, d.w.z. hoe de beweging verloopt (a), zijn eigenschappen, zijn snelheid (c) etc.

- a) met lange stappen gaan / mit langen Schritten gehen

- b) met de lichtheid van een kat / mit der Leichtigkeit einer Katze
- c) met 130 km/h rijden / mit 130 km/h fahren

Een ander mogelijk gebruik van het voorzetsel *met/mit* is het aanduiden van de doelstelling, d.i. waarom de beweging geschiedt. Dit mag met de infinitieve constructie “om...te + infinitief”/”um...zu + infinitief” vervangen worden.

- a) rijden met het doel + infinitieve constructie met “te” /
fahren mit der Absicht + infinitieve constructie met “zu”
- b) rijden om...te + infinitief / fahren, um...zu + infinitief

In verband met de prepositie *met/mit* bestaat nog een andere mogelijkheid om het doel van de beweging uit te drukken. Het wordt vaak als een omschrijving van het werkwoord *brengen/bringen* gebruikt.

- a) Hij ging met de kinderen naar de kleuterschool.
(= Hij bracht de kinderen naar de kleuterschool.) /
Er ging mit den Kindern in den Kindergarten.
(Er brachte die Kinder in den Kindergarten.)
- b) Zij loopt met de brief naar het postkantoor.
(= Zij bracht de brief naar het postkantoor.) /
Sie läuft mit dem Brief zur Post.
(= Sie brachte den Brief zur Post.)

Misschien is een van de primaire functies van deze prepositie de aanduiding van het feit dat iets met een ander object wordt gekoppeld of dat twee objecten in verband met elkaar gepaard functioneren. Dat is ook een van de kenmerken die door middel van deze prepositie kunnen worden uitgedrukt, d.w.z. begeleiding (a) en externe (b) of interne omstandigheden (c). Een speciaal geval vormt de mogelijke bepaling van vervoermiddel door *met/mit* (d). Het kan worden gerekend tot de externe omstandigheden maar het staat toch apart omdat het in feite niets is wat het zich bewegende object bij zich kan nemen. Deze laatste gebruiksmogelijkheid hangt gedeeltelijk samen met de prepositie *per/per*. Deze prepositie is niet oorspronkelijk Nederlands of Duits en wordt steeds als een vreemd element beschouwd. Het kan door het voorzetsel *middels/mittels* worden vervangen.

- a) Zij loopt met de brief naar het postkantoor. /
Sie läuft mit dem Brief zur Post.
- b) Zij stuurt de brief per post. / Sie schickt den Brief per Post.
- c) Zij rijdt naar huis met de trein. / Sie fährt nach Hause mit dem Zug.

d) Zij rijdt naar huis per spoor. / Sie fährt nach Hause per Bahn.

Onder begeleiding wordt begrepen dat een object gaat gepaard samen met een ander object op dezelfde trajectorie. Het tweede object kan of van het begin aan of eerst tijdens het verloop van de beweging tot het primaire object worden toegevoegd.

Met de externe omstandigheden van de beweging worden zulke situaties beschreven waarbij het zich bewegende object bij zich een ander object draagt, d.w.z. dat dit tweede object is niet in staat om zich zelf te kunnen bewegen. Er is dus altijd sprake van concrete voorwerpen in tegenstelling tot de interne omstandigheden.

De interne omstandigheden beschrijven de mentale, psychische staat van het object dat zich beweegt. Daaruit kan worden besloten dat deze aspecten alleen geldig zijn in betrekking tot personen en in geringere mate ook tot andere levende organismen zoals dieren.

- a) met een vriend wandelen / mit einem Freund wandeln
- b) met een paraplu lopen / mit dem Regenschirm gehen
- bb) met gewonde hand zwemmen / mit verletzter Hand schwimmen
- c) met plezier lopen / mit Freude laufen
- d) met de trein / mit dem Zug

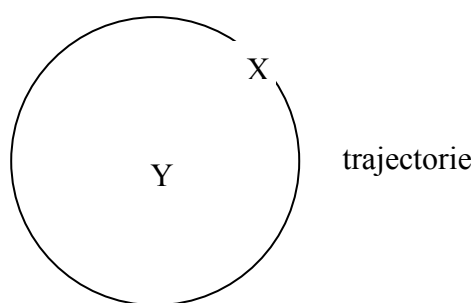
Met betrekking tot de voorbeeldzin (b) komt het feit tevoorschijn dat het doel van de handeling altijd van belang is. Als een object (in tegenstelling tot een lichaamsdeel (bb) of iets abstracts (c)) in verband met een bewegingswerkwoord en het voorzetsel *met/mit* wordt gecombineerd, zijn er meerdere interpretaties mogelijk. In dit geval zijn er twee. Ten eerste is het mogelijk dat de paraplu wordt meegenomen omdat het regent. Ten tweede bestaat er een andere mogelijke interpretatie dat de paraplu meegenomen wordt om bijvoorbeeld hem te kunnen laten repareren of iets dergelijks. In de voorbeeldzin (d) wordt door middel van het voorzetsel *met/mit* het middel (hier de trein) uitgedrukt.

Een bepaling van tijd is ook een van de aspecten van beweging die met behulp van *met/mit* kan worden uitgedrukt. Er is hier niet sprake van een precieze bepaling maar eerder een beschrijving van een soort van een externe omstandigheid. Het past niet tot de al boven opgenoemde punten omdat geen ervan de tijd uitdrukt.

De trein kwam met vertraging aan. / Der Zug kam mit Verspätung an.

4.3.6 Om/um

Het voorzetsel om/um is alweer een prepositie die primair de lokale functie heeft. In de eerste, typische, betekenis wordt dit voorzetsel gebruikt om een speciale soort van beweging uit te drukken wiens trajectorie de vorm van een kring of een deel van een kring heeft. Deze kringachtige trajectorie wordt hier met behulp van twee objecten X en Y nader bepaald. Het is ten eerste het object X dat de beweging uitvoert en ten tweede het object Y dat in het midden van de kring staat. Het tweede object dient als een referentieel punt voor de beweging.

In Van Dale staat bij de prepositie *om* dat ze wordt gebruikt *ter uitdrukking van een zich bewegen of geplaatst zijn in een kring ten opzichte van iemand die of iets dat zich binnen de kring bevindt (ook naar sprake is van een gedeelte van een kring).*

Bij deze prepositie kunnen drie hoofdfuncties worden gezien aangaande de bewegingswerkwoorden. Ten eerste is het de lokale functie (a) zoals boven werd laten zien. Ten tweede is het de temporele functie (b) en ten slotte is er ook sprake van het uitdrukken van het doel (c).

a) De leeuw liep om de temmer heen. /

Der Löwe lief um den Dompteur herum.

aa) Zij had altijd haar kinderen om zich heen. /

Sie hatte immer ihre Kinder um sich herum.

b) De bus is om vijf uur vertrokken. / Der Bus ist um fünf Uhr abgereist.

c) Hij ging naar huis om te kunnen slapen. /

Er ging nach Hause, um schlafen zu können.

De lokale functie van *om/um* kan nog tot twee subfuncties worden gesplitst als het te zien is in de punten (a) en (aa). In het punt (aa) gaat het niet direct om dezelfde kringachtige beweging als het in (a) het geval is maar het dient als een

middel voor het uitdrukken van de onmiddellijke nabijheid van de objecten (X) in betrekking tot een ander object (Y). In de voorbeeldzin in (aa) wordt eerder de betekenis “*dichtbij/in der Nähe*” bedoeld.

Als een versterkingsmiddel maar in sommige gevallen ook als een noodzakelijke uitbreiding van het voorzetsel *om/um* wordt vaak het woord *heen/herum* gebruikt zoals het te zien is in de zinnen (a) en (aa).

De temporele functie in (b) is niet noodzakelijk met de groep van bewegingswerkwoorden verbonden omdat het vaak ook in verband met andere soorten van werkwoorden wordt gebruikt. Desniettemin speelt tijd bij het uitdrukken van beweging een belangrijke rol en daarom is deze functie ook in deze scriptie van belang.

Het uitdrukken van doel met behulp van de infinitieve constructie “*om...te + infinitief / um...zu + infinitief*” werd al eerder in hoofdstuk 4.3.5 beschreven.

4.3.7 Onder/unter

Het voorzetsel *onder/unter* wordt vooral als een lokaal voorzetsel begrepen maar zoals het al vroeger in deze scriptie werd gezegd, vervullen preposities meestal niet alleen één functie. In het geval van *onder/unter* geldt het ook. Op de eerste plaats komt inderdaad de locale (locatie aanduidende) functie (a) die de externe omstandigheden van de beweging uitdrukt, d.w.z. dat zich een object tijdens een bewegingshandeling lager bevindt dan een ander object. Ten tweede komt het uitdrukken van interne omstandigheden (b) en ten derde komt de temporele functie (c) van dit voorzetsel.

Het voorzetsel *onder/unter* staat in antonymische relatie tot de preposities *over/über* en *boven/über*. Volgens de definitie in Van Dale werd *over* gedefinieerd als een prepositie die iets *op een hoger gelegen plaats* aanduidt. In het geval van *onder* is de situatie dezelfde maar in plaats van *hoger* staat in de definitie

lager: op een lager gelegen plaats. (Van Dale 2005:2382)

a) Een duikboot kan onder de waterspiegel varen. /

Ein U-Boot kann unter dem Wasserspiegel fahren.

b) De chauffeur reed onder invloed van alcohol. /

Der Chauffeur fuhr unter dem Einfluss von Alkohol.

c) Onder zijn werk kan hij niet zwemmen. /

Unter der Arbeit kann er nicht schwimmen.

d) Onder andere personen is het geen probleem. /

Unter anderen Personen ist es kein Problem.

In het begin van dit hoofdstuk werd aangeduid dat er interne en externe omstandigheden zijn die door middel van *onder/unter* kunnen worden uitgedrukt. Het is zeker alleen een grove indeling van de gebruiksmogelijkheden van dit voorzetsel. Om dit beter te kunnen specificeren wordt met de externe omstandigheden alleen zulke gevallen bedoeld als zich een object tijdens zijn beweging lager bevindt dan een ander object. Een voorbeeld van dit geval wordt in zin (a) geïllustreerd.

De interne omstandigheden in (b) beschrijven verschillende mentale of psychische toestanden van het zich bewegende object of beter gezegd in dit geval een persoon of tot zekere mate ook een dier (zie hoofdstuk 4.3.5).

De temporele functie van *onder/unter* kan in de regel door andere voorzetsels zoals *tijdens/während* of *binnen/binnen* vervangen worden. Het bepalen van tijd met behulp van deze prepositie is alleen tot zekere speciale gevallen beperkt.

Onder/unter mag ook in gegeven situaties in plaats van *tussen/zwischen*, *te midden van/in der Mitte* enzovoorts als een aanduiding van begeleiding. Het kan ook als een soort van externe omstandigheid beschouwd worden en dus tot het punt (a) gerekend worden en in deze betekenis lijkt dit voorzetsel aan *met/mit*.

Uit het feit dat *onder/unter* in een aantal kenmerken in overeenstemming met de prepositie *over/über* en *boven/über* is, blijkt dat er precies over dezelfde waarneming van de werkelijkheid wat de hindernis betreft sprake is. In het geval van *over/über* gebeurt de beweging hoger dan de gegeven hindernis terwijl bij *onder/unter* verloopt de beweging lager dan de hindernis. In beide gevallen wordt de hindernis meestal waargenomen als een lijn of een punt, tweedimensionaal dus. Hieruit is ook het feit blijktbaar dat deze bewegingen met *onder/unter* of *over/über* in de regel niet als langdurend worden beschouwd.

Anderzijds zijn er gevallen mogelijk waar dit niet geldt en precies de imperfectiviteit wordt ermee aangeduid. Dan wordt de hindernis waargenomen als

een driedimensionaal object en tot voorgrond wordt het imperfectieve (langdurende) karakter van de beweging getrokken.

- a) De auto rijdt onder de brug. / Das Auto fährt unter der Brücke.
- b) Een duikboot vaart onder de waterspiegel. /
Ein U-Boot fährt unter dem Wasserspiegel.

In het eerste geval (a) wordt duidelijk uitgedrukt dat er sprake is van een perfectieve handeling, zulke handeling die niet lang duurt dus. Een reden ervoor is onder meer het feit dat het in de werkelijkheid niet veel tijd kost om onder een brug te rijden. In de tweede zin (b) is het tegendeel te zien. Blijkbaar handelt er zich hier om een imperfectieve activiteit. Deze gevallen zijn ondubbelzinnig maar er zijn ook gevallen waarbij deze verschillen alleen van de waarneming van de spreker afhankelijk zijn (zie hoofdstuk 4.3.2).

In het hoofdstuk 4.3.2 in verband met de prepositie *over/über* werd vermeld het bestaan van het paar van voorzetsels *over/über* en *boven/über*. Bij *onder/unter* is zo'n paar ook te zien. Als een tegenstelling tot *boven/über* verschijnt hier de prepositie *beneden/unter*. Dit voorzetsel concurreert vaak het voorzetsel *onder/unter*.

- a) De mijn ligt beneden. / Die Mine liegt unten.
- b) *De mijn ligt onder. / *Die Mine liegt unter.

In voorbeelden (a) en (b) wordt duidelijk dat alleen “*beneden*” de functie van een adverbiale aanduiding kan hebben. De Duitse variant is “*unten*” in tegenstelling tot “*unter*”.

4.3.8 In/in

Het voorzetsel *in/in* heeft in beide onderzochte talen een beetje verschillende positie en gebruiksmogelijkheden. Deze preposities heeft met betrekking tot de bewegingswerkwoorden drie belangrijkste functies: (a) lokale aanduiding, (b) aanduiding van richting en (c) tijdsbepaling. (Sommige voorbeelden (of delen ervan) worden uit Van Dale overgenomen).

- a) Wij lopen in de tuin. / Wir laufen im (*in dem*) Garten.
- b) Wij gaan in het klooster. / Wir gehen in das Kloster.
- bb) Wij gaan het klooster in. / Wir gehen in das Kloster.
- c) Wij skieden niet in de nacht van vrijdag op zaterdag. /

Wir fuhren nicht in der Nacht von Freitag auf Samstag Ski.

Hier is een van de hoofdverschillen tussen het Nederlands en het Duits alweer te zien: het gebrek aan naamvallen in het Nederlands. Als de Nederlandse zinnen (a) en (b) worden vergeleken, blijkt eruit dat het voorzetsel hetzelfde blijft zowel bij aanduiding van richting en bij aanduiding van locatie. Daarom bestaat in het Nederlands de postpositie (zie 3.3) waardoor dit “probleem” kan worden opgelost zoals het in (bb) te zien is.

In de betekenis van aanduiding van richting verwijst deze prepositie zekere mate van gelijkheid met een ander voorzetsel *naar/nach* (zie 4.3.9). Hierbij is een belangrijk kenmerk de preciezere betekenis van *in/in*. Volgens Van Dale (2005:1486) dient dit voorzetsel *ter aanduiding van een richting, m.n. van buiten naar binnen het genoemde, of naar datgene wat men (door een handeling) wil bereiken*. Hier is het feit dat meestal een beweging van buiten naar binnen wordt bedoeld van belang (verder zie 4.3.9).

4.3.9 Naar/nach

Het voorzetsel *naar/nach* is een uitstekend voorbeeld van een voorzetsel dat alleen de richting bepalende functie uitoefent en in geen betekenis de lokale functie (locatie bepalende) heeft. Volgens Van Dale (2005:2241) dient deze prepositie *ter aanduiding van het punt, de zaak of de persoon waarop een beweging of een handeling gericht is* (a). Het is hier ook mogelijk deze prepositie samen met het voorzetsel *toe* te kunnen gebruiken (aa). Een andere mogelijke betekenis wat de richting betreft wordt gebruikt *ter aanduiding van een richting of een gekeerd-zijn naar een persoon of zaak, zonder dat een verplaatsing in die richting geschiedt* (Van Dale 2005:2241). In deze betekenis wordt “naar” *steeds in combinatie met “toe”* gebruikt (b). De onmogelijkheid van de locatie bepaling met behulp van *naar/nach* wordt geïllustreerd door een statisch werkwoord in combinatie met deze prepositie (c).

- a) Hij gaat naar huis. / Er geht nach Hause.
- aa) Zij wandelden langzaam naar huis toe. /
Sie wandelten langsam nach Hause.
- b) Ze keek naar hem toe. / Sie schaute ihn an.
- c) *Hij ligt naar Praag. / *Er liegt nach Prag.

Dit voorzetsel hangt redelijk eng samen met de prepositie *in/in* zoals het al werd vermeld in 4.3.8. Beide voorzetsels kunnen als een bepaling van richting fungeren maar toch zijn er verschillen tussen deze twee voorzetsels. *In/in* heeft in zekere mate beperkte betekenis. Als er van de prepositie *in/in* gebruik wordt gemaakt, wordt meestal de beweging van buiten naar binnen bedoeld (zie 4.3.8) waarbij het voorzetsel *naar/nach* heeft meer algemenere betekenis en dus ook bredere gebruiksmogelijkheden. In sommige situaties wordt eigenlijk *in/in* uitgesloten en er wordt voorraad gegeven aan *naar/nach*. Op de volgende voorbeelden is te zien dat met het voorzetsel *in/in* wordt een voorstelling van ingaan verbonden. Daarom is zin (a) best mogelijk en zin (bb) daarentegen niet gangbaar.

- a) Hij ging in het huis. / Er ging in das Haus.
- b) Hij ging naar zijn ouders. / Er ging nach seinen Eltern.
- bb) *Hij ging in zijn ouders. / *Er ging in seinen Eltern.

4.3.10 Van/von

Deze prepositie wordt in beide talen vaak gebruikt en heeft dus een grote gebruiksmogelijkheden die niet alleen tot de groep van bewegingswerkwoorden beperkt worden. Samen met de prepositie *uit/aus* vormt dit voorzetsel een tegenpool van de preposities *in/in* en *naar/nach*. De laatste twee worden voor de beschrijving van het eindpunt gebruikt waarbij *van/von* en *uit/aus* het beginpunt van de handeling beschrijven.

De definitie in Van Dale (2005:3781) zegt dat het voorzetsel *van* dient

ter aanduiding van een zaak, persoon of plaats waarandaan iemand of iets komt of zich verrijdt, of waarandaan men iets verrijdt, wegneemt enzovoorts.

De reis van Berlijn naar Parijs was mooi. /

Die Reise von Berlin nach Paris war schön.

In zekere zin fungeert deze prepositie als een “partner” van het voorzetsel *naar/nach* omdat de ene het begin en de andere het eind van een beweging aanduiden. Dit paar van preposities hangt samen met paar *uit/aus* en *in/in* vanwege de voorstelling van ingaan, respectievelijk uitgaan uit een ruimte (zie verder 4.3.11).

Zoals het voorzetsel *naar* met de prepositie *toe* wordt vaak verbonden, is zulke verbinding ook hier mogelijk. *Van* wordt soms met *af* (a) verbonden en in zekere gevallen ook met *tot* (b).

- a) Ver van alles af gaan. / Weit van alles ab gehen.
- b) Hij ging van Praag tot Olomouc met de trein. /
Er ging von Prag bis Olomouc mit dem Zug.

Deze prepositie wordt, zoals het bij haar “partner” *naar/nach* het geval is, als een bepaling van richting gebruikt. Het wordt niet locatief gebruikt.

4.3.11 Uit/aus

Vogens Van Dale (2005:3711) dient *uit/aus*

ter uitdrukking van het verlaten van een min of meer begrensde zaak of van een groep van personen of het zich bevinden buiten een begrensde zaak, e.d. als gevolg van het verlaten.

Deze prepositie wordt of lokaal (aanduiding van locatie) (a) of als een bepaling van richting (b) gebruikt (zoals het bij het voorzetsel *in/in* het geval was (zie 4.3.8)). In (bb) is weer het postpositionele gebruik van dit voorzetsel.

- a) Hij blijft uit zijn huis slapen. / Er bleibt aus seinem Haus schlafen.
- b) Zij gaat uit haar huis. / Sie geht aus ihrem Haus hinaus.
- bb) Zij gaat haar huis uit. / Sie geht aus ihrem Haus hinaus.

Zoals het bij het paar van preposities *naar/nach* en *in/in* was, zijn ook tussen de voorzetsels *uit/aus* en *van/von* verbindingen wat de ruimte betreft. De prepositie *uit/aus* beschrijft een *verlaten* van een plaats of ruimte (...*min of meer begrensd...* zie boven). Het wordt door middel van dit voorzetsel verlaten van een ruimte bedoeld waarbij door *van/von* kan een onbegrensde plaats of een punt worden begrepen. In (a) wordt dus nadrukkelijk het verlaten van de kamer bedoeld waarbij in (b) is het niet het geval. In (b) wordt alleen het verlaten van een punt dat in de nabijheid van het huis ligt.

- a) Wij gaan de woonkamer uit. / Wir gehen aus dem Wohnzimmer hinaus.
- b) Wij rijden met de auto van ons huis. /
Wir fahren mit dem Auto von unserem Haus.

4.4 Voorzetsels: samenvatting

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste feiten op een rij gezet die uit het onderzoek van sommige voorzetsels in de vorige paragrafen duidelijk zijn geworden. Ten eerste is het de indeling van de preposities in twee hoofdgroepen. De ene groep bevat de voorzetsels die een **locatie** aanduiden en de andere groep die voorzetsels die **richting** bepalen. Natuurlijk is deze indeling niet te strikt te begrijpen omdat het mogelijk is om preposities te vinden die zowel richting als ook locatie kunnen bepalen.

Tot de eerste groep van locatie bepalende preposities kunnen de volgende worden gerekend: *op/auf*, *?over/über*, *?langs/längs*, *?om/um*, *onder/unter*, *?in/in* en *?uit/aus*. De met een vraagteken gekenmerkte preposities worden niet alleen tot de ene groep gerekend. Tot de groep van richting aanduidende preposities worden de volgende gerekend: *door/durch*, *naar/nach*, *van/von* en *?over/über*, *?langs/längs*, *?om/um*, *?in/in* en *?uit/aus*. Nog een aparte groep vormt dan het voorzetsel *met/mit* dat noch in de eerste noch in de tweede groep kan worden geclassificeerd. Met behulp van deze prepositie worden de omstandigheden van de beweging nader gespecificeerd.

Nog een ander soort indeling in groepen geeft de focus op afzonderlijke fases van beweging. De beweging was in het begin van deze scriptie in drie fases ingedeeld: het begin, het verloop en het einde. Als voorzetsels die het begin focussen kunnen volgende beschreven: *uit/aus*, *van/von*. Als voorzetsels die het verloop van de beweging beschrijven zijn de volgende te karakteriseren: *over/über*, *op/auf*, *langs/längs*, *met/mit*, *aan/an*, *door/durch*, *om/um*, *in/in*, *onder/unter* en *per/per*. Op het eind van de beweging zijn dan deze preposities gericht: *naar/nach*, *aan/an*, *in/in* en *tot/zu*.

Niet alle met bewegingswerkwoorden gebruikte voorzetsels worden in deze lijst ingesloten en sommige moesten dus buiten beschouwing worden gelaten. Niet alle voorzetsel die hier in deze scriptie aan bod zijn gekomen konden een apart hoofdstuk krijgen. Toch zijn er zekere relaties tussen enkele preposities te ontdekken.

Het eerst paar kunnen de preposities *op/auf* en *over/über* vormen – beide worden gebruikt om een object te beschrijven dat hoger ligt dan een ander object.

Het verschil is in de mate van contact tussen deze twee objecten. Als een antoniem i.v.m. deze twee preposities kan het voorzetsel *onder/unter* worden begrepen omdat het een object, dat lager dan een ander object ligt, beschrijft.

Een andere reeks voorzetsels zijn *over/über* en *door/durch*. In tegenstelling tot de boven genoemde relaties wordt deze op basis van aanduiding van richting gevormd. Beide voorzetsels duiden het overtreffen van een hindernis aan maar de manier hoe het wordt gedaan, is verschillend. Bij *door/durch* wordt de hindernis expliciet doorgedrongen en in het geval van *over/über* gebeurt de beweging hoger dan de hindernis is gelegen.

Als de twee voorzetsels *langs/längs* en *voorbij/vorbei* worden vergeleken, wordt het duidelijk dat een verschil in de waarneming van de hindernis waarnaast de beweging gebeurt, is van belang. Bij *voorbij/vorbei* wordt de hindernis als één punt begrepen waarbij bij *langs/längs* als een lijn en de beweging gebeurt parallel ernaast.

Interessant zijn ook de vier voorzetsels *in/in*, *naar/nach*, *van/von* en *uit/aus*. De eerste twee duiden de richting van de beweging aan waarbij de laatste twee het beginpunt ervan. Het verschil ligt in de waarneming van dit punt (begin- of eindpunt). Als dit punt als iets begrensds wordt beschouwd, kunnen de voorzetsels *in/in* en *uit/aus* worden gebruikt. Als het niet het geval is, moet er aan de andere twee preposities voorraag worden gegeven.

Deze opsomming van relaties tussen enkele voorzetsels heeft niet als doel een complete opsomming van alle mogelijke relaties en verbanden tussen de preposities maar alleen een poging erom. Het zal enkele antwoorden geven op de vragen waarom sommige voorzetsels niet in zekere situaties kunnen niet worden gebruikt.

5 Conclusie

De vorige pagina's geven een poging om de complexe problematiek van de bewegingswerkwoorden en de ermee verbonden voorzetsels in het Nederlands en in het Duits nader te bekijken. Zoals al in de inleiding staat vermeld, heeft deze scriptie niet het doel, om een volledige blik op het gebied van bewegingswerkwoorden aan te bieden. De vragen die met deze problematiek zijn verbonden, hebben vaak een algemeen karakter en het is niet mogelijk om in één scriptie al deze vragen te beantwoorden. Het doel een schematisch overzicht van de problematiek te presenteren, is hopelijk vervuld. Desniettemin konden niet alle problemen en vragen hier worden voorgesteld er blijft nog een aantal vraagtekens.

Het grootste probleem in het begin van deze scriptie was het eigenlijke definiëren van het begrip *bewegingswerkwoorden*. De basisbronnen zoals ANS en Duden laten deze problematiek of helemaal buiten beschouwing of komt het alleen heel kort in verband met de perfectivisatie aan bod. Dit probleem dat in het hoofdstuk 1 wordt gepresenteerd, wordt later in het hoofdstuk 1.2 opgelost. In de boven genoemde boeken zoals ANS, Duden enzovoorts wordt meestal de definitie "*bewegingswerkwoorden zijn zulke werkwoorden die ter uitdrukking van beweging worden gebruikt*" gebruikt. Omdat deze definitie niet voldoende is, moet hier de beweging zelf worden gekarakteriseerd. In de volgende hoofdstukken 1.3 en 1.4 wordt ten eerste de indeling van de beweging en ten tweede sommige observatie over de beweging aangevoerd.

In hoofdstuk 2 wordt de perfectivisatie van de bewegingswerkwoorden behandeld. Hier wordt het probleem van de keuze van het juiste hulpwerkwoord bij het vormen van de voltooid tegenwoordige tijd besproken.

In de paragrafen van hoofdstuk 3 worden enkele algemenere eigenschappen van werkwoorden behandeld, waarbij valentie en rectie worden besproken. Daarbij worden nog begrippen zoals object en bijwoordelijke bepaling getrokken. Er worden ook enkele informaties over de positie van het voorzetsel, d.w.z. prepositie, postpositie en circumpositie. In deze hoofdstukken wordt ook het verschil tussen het Nederlands en het Duits wat de naamvallen betreft, kort besproken.

De grootste ruimte van deze scriptie wordt besteed aan de afzonderlijke voorzetsels die in verband met de bewegingswerkwoorden kunnen optreden.

Allereerst worden de preposities ingedeeld naar hun gerichtheid m.b.t. enkele bewegingsfases (zie 1.3). Daarna worden sommige voorzetsels nader bekeken in een aparte paragraaf (4.3.1 t/m 4.3.11). Hier volgt een lijst van alle besproken voorzetsels: *op/auf* (4.3.1), *over/über* (4.3.2), *langs/längs* (4.3.3), *door/durch* (4.3.4), *met/mit* (4.3.5), *om/um* (4.3.6), *onder/unter* (4.3.7), *in/in* (4.3.8), *naar/nach* (4.3.9), *van/von* (4.3.10) en *uit/aus* (4.3.11). Er worden nog andere voorzetsels behandeld die geen eigen hoofdstuk hebben zoals: *aan/an* (4.2.3), *aan iets voorbij/an etwas vorbei* (4.3.3), *beneden/unter* (4.3.7), *boven/über* (4.3.2), *om...heen/um...herum* (4.3.6), *per/per* (4.3.5), *tot/zu* (4.2.3), *tot/bis zu* (4.2.3), *vanuit/von...aus* (4.2.1), *van...af/von...ab* (4.3.10), *naar...toe/nach* (4.3.9) en *uit/aus...hinaus* (4.3.11).

Bij het analyseren van de preposities wordt de klemtoon gelegd op de functies van de voorzetsels. Bij de meeste preposities is er sprake van de lokale functie maar deze moet nog in twee groepen worden gesplitst, namelijk preposities die een richting aanduiden en preposities die alleen een locatie uitdrukken.

Een ander kenmerk dat bij de keuze van het juiste voorzetsel een rol speelt, is de waarneming van de werkelijkheid door de taalgebruiker. Als een goed voorbeeld dient het paar *naar/nach* en *in/in*. Beide drukken de richting van de beweging uit, maar toch is er een verschil aanwezig. Dit verschil is gebaseerd op het feit dat bij *in/in* een ruimtelijke begrensdheid nodig is (d.w.z. een kamer, tuin, bos, etc.) wat niet het geval is bij *naar/nach*. Zo'n paar wordt bijvoorbeeld ook gevormd door preposities als *langs/längs* en *voorbij/vorbei* (zie 4.4). Hier zijn er drie momenten van belang: ten eerste de buitentalige werkelijkheid, ten tweede de waarneming ervan door de spreker en ten slotte het uitdrukken ervan door de spreker.

Een ander resultaat van de analyse is het feit dat de bewegingswerkwoorden (en werkwoorden over het algemeen) semantisch zijn verbonden met andere delen van de zin zoals het object, subject, etc. Een van de gevolgen daarvan is de onmogelijkheid om elk willekeurig woord met een gegeven werkwoord samen te kunnen combineren. Zo'n relatie geldt ook voor de preposities zelf omdat niet alle preposities met een object kunnen worden gecombineerd. Het gaat hier niet om grammaticale redenen in engere zin maar om logische of semantische redenen. Een voorbeeld hiervoor is de zin *Hij zwemt op de muur / Er schwimmt auf der Mauer..*

Formeel gezien is de zin in orde maar logisch niet. Het is niet mogelijk om “*op*” *een muur zwemmen* en ook de combinatie van *muur* en het werkwoord *zwemmen* is op zijn minst raar. Zulke verbanden tussen afzonderlijke zinsdelen spelen een belangrijke rol in deze scriptie.

Wat nog een belangrijke observatie is gebleken, is het polyfunctionele karakter van de preposities, d.w.z. dat één voorzetsel meestal meer dan één functie vervult.

Samenvattend kan worden gezegd dat de problematiek van het uitdrukken van beweging heel ingewikkeld en complex is. Het hangt met een aantal andere gebieden van de taal samen en het is dus niet makkelijk om de belangrijkste feiten samen te vatten. Wat anderzijds hopelijk is gelukt, is de gewenste basisoriëntatie op dit gebied aan te bieden. Daarom kan deze scriptie als een soort van springplank functioneren. Met behulp hiervan kan deze problematiek in de toekomst nog nader worden bestudeerd.

6 Resumés

6.1 Resumé in het Nederlands

Het doel van deze scriptie is een overzichtelijke inleiding in de problematiek van de bewegingswerkwoorden en ermee verbonden voorzetsels de lezer aan te bieden. Het hier onderzochte thema wordt met behulp van een vergelijking van het Nederlands en het Duits duidelijk gemaakt. De problematiek van het uitdrukken van beweging in een taal is heel complex; deze scriptie tracht niet een diepgaande analyse van de vermelde problematiek te geven, maar biedt eerder een soort basisoriëntatiemiddel op dit gebied.

6.2 Resumé in het Engels

The goal of this thesis is to provide the reader with a general introduction on the field of movement expressing verbs and prepositions linked with them. This topic is here on the basis of comparison of the German and Dutch language described. The problem of expressing movement in a language is rather complex and this text tries to give merely a fundamental orientation in the field of verbs of movement and prepositions connected to these verbs. Within the scope of this thesis stress will also be laid on the semantic bonds between the constituents in a sentence.

6.3 Resumé in het Tsjechisch

Cílem této práce je nabídnout čtenáři přehledný úvod do problematiky pohybových sloves a s nimi spojených předložek užívaných k vyjádření pohybu. V této práci je pro ilustraci použito srovnání nizozemštiny a němčiny. Problematika vyjadřování pohybu je v každém jazyce velice komplexní a tato bakalářská práce se snaží nabídnout čistě základní orientaci na poli pohybových sloves a s nimi spojených předložek. V rámci analýzy zmíněné oblasti jazyka jsou zkoumány i sémantické vazby mezi jednotlivými větnými členy.

7 Informatiebronnen

7.1 Bibliografie

- Booij, Geert E. (2002): *The Morphology of Dutch*. Oxford: University Press.
- Booij, Geert E. en A. van Santen (1998): *De morfologie van het Nederlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Čermák, František en Zdenka Hrnčířová (2000): *Nizozemsko-český slovník. Woordenboek Nederlands-Tsjechisch*. LEDA.
- de Haas, W. en M. Trommelen (1993): *Morfologisch Handboek van het Nederlands. Een overzicht van woordvorming*. 's-Gravenhage: SDU Uitgeverij.
- Den Boon, Ton en Dirk Geeraerts (red.) (2005): Van Dale. Groot woordenboek van de Nederlandse taal. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie (3 delen).
- Den Hertog, C.H. (1973a): *Nederlandse spraakkunst*. Ingeleid en bewerkt door H. Hulshof. Eerste stuk. De leer van de enkelvoudige zin. Derde bewerkte druk. Amsterdam: W. Versluys Uitgeversmaatschappij.
- Den Hertog, C.H. (1973b): *Nederlandse spraakkunst*. Ingeleid en bewerkt door H. Hulshof. Tweede stuk. De leer van de woordsoorten. Derde bewerkte druk. Amsterdam: W. Versluys Uitgeversmaatschappij.
- Den Hertog, C.H. (1973c): *Nederlandse spraakkunst*. Ingeleid en bewerkt door H. Hulshof. Derde stuk. De leer van de samengestelde zin. Derde bewerkte druk. Amsterdam: W. Versluys Uitgeversmaatschappij.
- Duden. Band 4, *Die Grammatik: Unentbehrlich für richtiges Deutsch*. Mannheim; Leipzig; Wien: Dudenverlag 2005, 7., völlig neu erarbeitete und erweiterte Auflage
- Duyzentkunst, F. Balk-Smit (2000): *Grammatica van het Nederlands*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Eisenberg, Peter (1997): *Grundriß der deutschen Grammatik*. 3. Aufl., Stuttgart: Metzler.
- Erben, Johannes (1965): *Deutsche Grammatik. Ein Abriss*. 8. unveränderte Auflage. Berlin: Akademie-Verlag.

- Fontein, A. M. en A. Pescher-ter Meer (2000): *Nederlandse grammatica voor anderstaligen*. Utrecht: NCB Uitg.
- Geeraerts, Dirk en Hubert Cuyckens (ed.) (2007): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Habel, Christopher (1999): *Drehsinn und Reorientierung. Modus und Richtung beim Bewegungsverb 'drehen'*. In G. Rickheit (ed.), *Richtung im Raum*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Haiman, John (1974): *Targets and Syntactic Change*. The Hague, Paris: Mouton.
- Haeseryn, W. et al. (1997): *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen: Martinus Nijhoff uitgevers (2 delen).
- Helbig, G. en J. Buscha (2001): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin: Langenscheidt.
- Hollebrandse, Bart et al. (ed.) (2005): *Crosslinguistic Views on Tense, Aspect and Modality*. Amsterdam: Rodopi.
- Klooster, Wim (2001): *Grammatica van het hedendaags Nederlands. Een volledig overzicht*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Krause, Olaf (2002): *Progressiv im Deutschen. Eine empirische Untersuchung im Kontrast mit Niederländisch und Englisch*. Tübingen: Max Niemayer Verlag.
- Levelt, W.J.M. et al. (1976): *Struktur und Gebrauch von Bewegungsverben*. In: *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*. 23/24. Vol. 6. 131-152.
- Máčelová-van den Broecke, Emmy en Dana Spěváková (2005): *Česko-nizozemský slovník. Woordenboek Tsjechisch-Nederlands*. LEDA.
- Miller, G. & Johnson-Laird, P.N. (1976). *Language and Perception*. Cambridge: Cambridge UP.
- Steigerová, M. et al. (2004): *Německo-český. Česko-německý studijní slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- Talmy, Leonard (1985): “*Lexicalization patterns: Semantic structure in lexical forms*.” In T. Shoppen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description Vol. 3: Grammatical Categories and the Lexicon* (57-149). Cambridge: Cambridge University Press.

- Thieroff, Rolf (1992): *Das finite Verb im Deutschen*. Tempus – Modus – Distanz. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Toufarová, Eva en Kateřina Křížová (2006): *Taaloefeningen I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Tschander, Ladina B. (2003): “Bewegung und Bewegungsverben,” in: Ipke Wachsmut & Bernard Jung (eds.), *KogWis99. Proceedings der 4. Fachtagung der Gesellschaft für Kognitionswissenschaft. Sankt Augustin*: Infix 2003, 25-30.
- van den Toorn, M. C. (1992): *Nederlandse taalkunde*. Utrecht: Het Spectrum.
- van der Heijden, Emmeke (2001): “Selectie van hulpwerkwoorden van het perfectum in het Nederlands en het Duits.” In: *Acta Nederlandica* 1 (2001). 97-110.
- Vendler, Zeno (1967): „Verbs and Times“, *Linguistics in Philosophy*, New York, 97-121.
- Wahrig-Burfeind, R. (Hrsg.) (2002): *Wahrig. Kompaktwörterbuch der deutschen Sprache*. München: Wissen Media Verlag.
- Zwarts, Joost (1997): „Vectors as relative positions: A compositional semantics of modified PPs“ in: *Journal of Semantics* 14, 57-86.

7.2 Internetadressen

- Tschander, Ladina B. (2003): *Bewegung und Bewegungsverben*.
URL: <http://bieson.ub.uni-bielefeld.de/volltexte/2003/388/html/tschander.pdf> [30. 3. 2010]
- *Algemene Nederlandse Spraakkunst: e-ANS*:
URL: <http://www.let.ru.nl/ans/e-ans/> [7.4.2010]
- Nederlands Online: NeOn FU Berlin:
URL: <http://neon.niederlandistik.fu-berlin.de> [7.4.2010]

8 Anotace

Autor: Martin Konvička

Katedra: Katedra nederlandistiky, Fiozofická fakulta

Název česky: Použití předložek se slovesy pohybu v nizozemštině a němčině

Název nizozemsky: Het gebruik van voorzetsels met bewegingswerkwoorden in
het Nederlands en in het Duits

Název anglicky: The usage of prepositions with verbs of movement in Dutch and
in German

Jazyk práce: Nizozemština

Vedoucí: PhDr. Rudolf Uvíra CSc.

PhDr. Eva Brázdová Toufarová

Počet stran: 73

Počet příloh: 0

Počet stran příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 34

Klíčová slova: Pohybová slovesa, pohyb, předložky, nizozemština, němčina

Shrnutí: Tato práce má sloužit jako úvod do komplexní problematiky pohybových sloves a s nimi spojených předložek. Základem je deskriptivní popis situace doplněný o kognitivní a sémantické prvky. V potaz je brána situace v nizozemštině a němčině. Účelem této práce je poskytnout čtenáři základní orientaci ve zmíněné problematice.